

Verkiezingsprogramma Provinciale Staten ChristenUnie Overijssel 2023 – 2027

Ruimte voor elkaar

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Inleiding	2
Hoofdstuk 2. Ruimte, wonen en klimaat(adaptatie).....	4
Hoofdstuk 3. Milieu en energie	9
Hoofdstuk 4. Vitaal platteland.....	14
Hoofdstuk 5. Mobiliteit	22
Hoofdstuk 6. Regionale economie	26
Hoofdstuk 7. Cultuur en sociale kwaliteit	31
Hoofdstuk 8. Kwaliteit openbaar bestuur	35
Hoofdstuk 9. Financiën.....	38

Hoofdstuk 1. Inleiding

Inleiding

Het doet ertoe wie er namens jou in de Provinciale Staten van Overijssel zit. In de Provinciale Staten worden besluiten genomen over waar betaalbare woningen gebouwd kunnen worden, hoe we omgaan met de natuur in jouw stad of dorp, over toerisme, over de arbeidsmarkt en over boeren en stikstof. Ook besluiten Provinciale Staten over waterbeheer in Overijssel en over het openbaar vervoer. Provinciepolitiek gaat dus over het dagelijks leven in jouw leefomgeving.

Resultaten

In de afgelopen jaren heeft de ChristenUnie Overijssel deel kunnen nemen aan het college van Gedeputeerde Staten (het dagelijks bestuur van de provincie). Op deze manier hebben we veel van onze ideeën een plek kunnen geven in het coalitieakkoord, waardoor we veel goede dingen voor Overijssel kunnen doen.

Graag noemen we een paar voorbeelden van zaken die bereikt zijn. De ChristenUnie heeft met succes gestreden voor het onder de grond brengen van de hoogspanningsleidingen bij 's Heerenbroek. Gezondheidsrisico's worden daardoor sterk verminderd. Ook heeft de ChristenUnie zich hard gemaakt voor het legaliseren van de zogenaamde PAS-melders (zie verder in hoofdstuk 4), waar de provincie uit eigen middelen € 25 miljoen voor vrijgemaakt heeft. Verder werken we actief aan een fonds voor landbouwgronden, zodat de provincie grond beschikbaar krijgt waarmee ze boeren kan helpen om te extensiveren. De Nedersaksenlijn is door onze inbreng in het coalitieprogramma terechtgekomen en er wordt stapsgewijs gewerkt aan het dichterbij brengen van deze lijn. Ook zijn er belangrijke stappen gezet naar elektrificatie van meerdere spoorlijnen en is er fors geïnvesteerd in spoor en fietsverbindingen. In de Regionale Energiestrategieën heeft de provincie, dankzij de inzet van de ChristenUnie, ingezet op het halen van de klimaatdoelen. De ChristenUnie heeft zich ingezet voor het behoud van erfgoed en heeft zich sterk gemaakt voor sociaal ondernemerschap.

Onze missie

De ChristenUnie is een partij *van christenen voor* alle mensen. Wij willen iets doorgeven van de liefde die God heeft voor deze wereld, voor Nederland, voor Overijssel, voor jou.

De ChristenUnie baseert zich op de Bijbel en werkt aan een wereld die eerlijk is en leefbaar blijft, ook voor onze kinderen en kleinkinderen. De ChristenUnie vindt iedereen van evenveel waarde. We zetten ons in voor een samenleving waarin mensen zorgen voor elkaar. We komen op voor hen die niet voor zichzelf op kunnen komen en zorgen goed voor de natuur die we van God hebben gekregen. Zo geven we invulling aan ons geloof.

Bij het zoeken naar antwoorden op de uitdagingen van deze tijd laten wij ons als christelijke partij inspireren door de Bijbel. In de Bijbel gaat het over mensen, over samenleven en over de overheid. De Bijbel heeft een bevrijdende boodschap die hoop geeft. Wij geloven daarom dat christelijke uitgangspunten in de politiek relevant zijn voor Overijssel. Zo geven de politici van de ChristenUnie geloof een stem in de samenleving.

De overheid is er om recht te doen en de vrijheid en vrede te beschermen. Zij waakt over de ordening van de samenleving en het gemeenschappelijk belang. Daar staat de ChristenUnie voor!

Wij hebben hiermee een sterk en uniek antwoord op vragen over 'links of rechts' en over de rol van de overheid. We staan voor een daadkrachtige overheid die mensen en hun gemeenschappen helpt om dienstbaar te zijn aan hun naasten en zorg te dragen voor Gods schepping.

De ChristenUnie is een landelijke netwerkpartij. Wij zijn in alle bestuurslagen vertegenwoordigd en dat geeft uitstekende mogelijkheden om provinciale zaken lokaal of landelijk aan de orde te stellen en andersom.

Onze kernwaarden

Wij geloven dat God mensen tot bloei laat komen in relaties, als mensen samenwerken en voor elkaar zorgen. Een dienstbare samenleving vraagt een betrokken, maar ook een bescheiden overheid. De ChristenUnie wil een overheid die erop gericht is dat mensen hun talenten kunnen ontwikkelen en in vrijheid verantwoordelijkheden kunnen nemen.

God maakt mensen verantwoordelijk door ze vrijheid te geven. Het is volgens ons de taak van de overheid om deze vrijheid te beschermen. Alle mensen hebben het recht om in vrijheid hun geloof en overtuiging te delen, met elkaar, met hun kinderen en in de samenleving.

Alle leven is Gods waardevolle gift. Daarom zetten wij ons in voor duurzame ontwikkeling van en een zorgvuldige omgang met heel Zijn schepping. Wij zetten ons in voor de waardigheid en de rechten van alle mensen: krachtig of kwetsbaar, geboren of ongeborn, nabij of veraf.

De toekomst van Overijssel

Wij zijn trots op Overijssel! Trots op de prachtige natuur in onze provincie. Trots op de vele ondernemers die onze economie en werkgelegenheid versterken. Trots omdat er elke dag duizenden vrijwilligers klaarstaan om anderen te helpen. Maar we maken ons ook zorgen. Hoe zorgen we ervoor dat iedereen, ongeacht achtergrond of beperking, volwaardig mee kan doen in onze maatschappij? Hoe zorgen we voor een stabiele economie met banen waarin mensen tot bloei kunnen komen? Hoe gaan we onze aarde beter beschermen?

De ChristenUnie is zich ervan bewust dat de manier waarop we met elkaar de samenleving vormgeven ter discussie staat. Gelukkig zien we ook dat als het erop aankomt we in Overijssel oog voor elkaar hebben. Dat we in staat zijn om elkaar op creatieve manieren te vinden en elkaar te helpen. Wij zijn ervan overtuigd dat het meer dan ooit belangrijk is om te geloven in en te werken aan een provincie waar het niet gaat om 'ik' maar om 'wij'.

Daarom doen wij mee en presenteren we ons verkiezingsprogramma vol plannen voor Overijssel. Plannen die laten zien dat de ChristenUnie wil investeren in zorg voor elkaar, in een overheid die bondgenoot is van de inwoners van Overijssel, in een duurzame economie en in keuzes die goed zijn voor Gods schepping.

Hoofdstuk 2. Ruimte, wonen en klimaat(adaptatie)

Visie van de ChristenUnie

We staan voor grote vraagstukken. Het veranderende klimaat maakt dat we aan de ene kant moeten investeren in meer duurzame energie en aan de andere kant zullen we ons ook moeten aanpassen aan de weersextremen als wateroverlast, hitte en droogte die steeds vaker voorkomen. Bovendien moeten er veel woningen worden bijgebouwd en dreigt er een tekort aan drinkwater. En dan zijn er ook nog de immense uitdagingen op het gebied van biodiversiteit en stikstof.

De ChristenUnie voelt bij al deze grote uitdagingen een grote verantwoordelijkheid om de ruimte zo in te richten dat we voor toekomstige generaties een goed leefklimaat achterlaten. Dat noemen wij verantwoord rentmeesterschap!

Om dit rentmeesterschap in de praktijk te brengen moeten er keuzes gemaakt worden. Keuzes die anders zijn dan dat we de afgelopen jaren hebben gedaan. Keuzes waarbij niet langer negatieve effecten worden afgewenteld op toekomstige generaties of op het milieu en natuur.

De beschikbare ruimte is beperkt, zelfs in Overijssel. Om de urgente uitdagingen het hoofd te bieden zullen keuzes gemaakt moeten worden. Soms moeilijke keuzes. Hierin is het begrip brede welvaart voor de ChristenUnie een belangrijk kader, waarmee inzichtelijk wordt gemaakt dat de welvaart van de mens afhangt van veel meer dan enkel economische vooruitgang. Zo is de welvaart van mensen o.a. afhankelijk van een gezond leefklimaat, een groene omgeving, kwalitatief goede woningen en sociale verbanden. De ChristenUnie vindt het belangrijk dat er bij de ruimtelijke afwegingen steeds gezocht wordt naar het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit, duurzaamheid en leefbaarheid.

- + De ChristenUnie wil dat de provincie het begrip Brede welvaart uitwerkt, zodat het toegepast kan worden als afwegingsprincipe bij het werken aan de ruimtelijke opgaven.
- + De inrichting van de openbare ruimte moet aansluiten bij het eigen karakter van dorpen, landschappen en steden. We willen daarom inzetten op het stimuleren van burgerinitiatieven en coöperaties die een bijdrage leveren aan de brede welvaart in de eigen omgeving.
- + We zijn trots op onze prachtige provincie. Bij het werken aan de grote ruimtelijke uitdagingen mag daarom de ruimtelijke, ecologische en sociale kwaliteit niet achteruitgaan, maar moet waar mogelijk dit leiden tot een verbetering.

Provincie neemt regie en geeft verantwoordelijkheid

De ruimtelijke vraagstukken vragen om meer regie vanuit de provincie. De provincie heeft altijd al een belangrijke rol bij de inrichting van Overijssel gehad. Zo bepaalt de provincie o.a. of steden en dorpen kunnen uitbreiden, waar drinkwater kan worden gewonnen, waar (spoor)wegen kunnen komen, waar natuur, landbouw of recreatie kan worden gerealiseerd en waar bedrijventerreinen mogen worden aangelegd. In de afgelopen jaren heeft de provincie vooral ingezet op een faciliterende rol richting andere organisaties en overheden in Overijssel. Gezien de grote ruimtelijke uitdagingen die de komende jaren op ons af komen vindt de ChristenUnie dat de provincie haar rol als bovenlokale overheid steviger moet invullen en regie moet nemen. Regie betekent voor de ChristenUnie: staan voor wat moet, maar tegelijkertijd ook ruimte geven voor initiatief van medeoverheden, maatschappelijke organisaties, inwoners en bedrijven. Zij zijn zich veelal bewust van de grote uitdagingen en kunnen daarin hun steentje bijdragen.

- ⊕ De ChristenUnie vindt betrokkenheid en eigen verantwoordelijkheid van inwoners en bedrijven bij maatschappelijke doelen belangrijk. Daarom wil de ChristenUnie meer inzet op het stimuleren van lokale burgerinitiatieven en coöperaties.
- ⊕ De provincie neemt regie op de ruimtelijke thema's en werkt deze samen met gemeenten en waterschappen gebiedsgericht uit. Hierbij wordt initiatief van inwoners en andere stakeholders nadrukkelijk betrokken.
- ⊕ Een grotere provinciale regierol vraagt ook om een sterkere kaderstellende en controlerende rol van Provinciale Staten. De ChristenUnie wil daarom dat er minder gestuurd wordt op individuele casussen en meer op het bereiken van lange termijn doelstellingen. Hiervoor moet PS worden gefaciliteerd.
- ⊕ De grote ruimtelijke opgaven hebben impact op inwoners in Overijssel. De ChristenUnie vindt het belangrijk dat gewerkt wordt met aandacht voor de menselijke maat en waar deze in de knel komt maatwerk geleverd wordt.

Bodem en water

Een gezond en veilig bodem- en watersysteem is randvoorwaardelijk voor de leefbaarheid in onze provincie. Denk bijvoorbeeld aan de IJssel en Vecht, watersystemen die zorgen dat we droge voeten houden en veilig kunnen wonen of aan een gezonde bodem waarop landbouw bedreven kan worden. Te lang hebben we keuzes gemaakt die rooibouw hebben gepleegd op ons bodem- en watersysteem en waar we nu gevolgen van zien. De ChristenUnie wil daarom dat het bodem- en watersysteem in het omgevingsbeleid wordt gehanteerd als leidend principe. Ook wel functie volgt peil genoemd. Dit houdt in dat nieuwe ontwikkelingen niet overal kunnen en er meer dan voorheen sturing plaatsvindt waar welke functie een plek krijgt, rekening houdend met het natuurlijke systeem. Daarbij moet ook hard gewerkt worden aan het op peil brengen van de kwaliteit van ons (grond)water.

Klimaatadaptatie

Het klimaat verandert. We krijgen in grotere mate te maken met de effecten daarvan. Het wordt warmer er valt meer neerslag in kortere tijd en er is vaker langdurige droogte. Kortom, de extremen nemen toe. Deze veranderingen vragen om actie. We moeten ons aanpassen aan de veranderende omstandigheden. Met name onze infrastructuur, woningen, bodem- en watersysteem en openbare ruimte zullen we anders moeten gaan inrichten. Dit vraagt om een integrale aanpak.

- ⊕ Samen met gemeenten en waterschappen werkt de provincie aan het in beeld brengen van de effecten van klimaatverandering op vitale functies en werkt oplossingsrichtingen uit om deze knelpunten op te lossen.
- ⊕ De provincie werkt samen met gemeenten en waterschappen aan het creëren van bewustwording en handelingsperspectief voor inwoners en bedrijven, zodat ook zij een bijdrage kunnen leveren aan de klimaatuitdaging.
- ⊕ Vergroenen van stedelijk en ook landelijk gebied is een maatregel die een grote bijdrage levert aan het tegengaan van de klimaateffecten. De provincie verbindt de opgave vanuit biodiversiteit met klimaatadaptatie en werkt dit samen met gemeenten en waterschappen uit.

Waterveiligheid

De gevolgen van klimaatverandering hebben ook effect op hoe wij omgaan met onze waterveiligheid. In Nederland hebben we hiervoor het nationaal deltaprogramma waarin overheden samenwerken aan waterveiligheid. Dit ondersteunt de ChristenUnie van harte. In Overijssel is in dit kader jarenlang samengewerkt aan het programma Ruimte voor de Rivier rond zowel de IJssel als de Vecht. Voor de komende jaren blijft het nodig te werken aan robuuste watersystemen die zijn voorbereid op de

toenemende weersextremen. De ChristenUnie hecht waarde aan deze samenwerkingen met gebiedspartijen.

Droogte

Perioden van hevige regenval en hoog water, zullen gepaard gaan met perioden van droogte en hitte. Ook op deze droogte zullen we ons moeten voorbereiden. Te weinig water heeft grote effecten op onze landbouw en natuurgebieden, maar ook het groen in de straat kan er onder lijden. De ChristenUnie wil daarom meer aandacht voor de droogteproblematiek. Hierbij moet de oplossing worden gezocht in het langer vasthouden van het water in de gebied, zodat het niet direct wordt afgevoerd, maar gebruikt kan worden in perioden van droogte. Er zullen dus grondwatervoorraden moeten worden aangelegd. De bodem speelt hierbij een sleutelrol want er is geen beter waterreservoir!

Drinkwater

Voldoende schoon drinkwater is een eerste levensbehoefte. De toenemende droogte en stijgende vraag naar drinkwater zet de drinkwaterwinning onder druk. Daarom heeft het winnen van voldoende drinkwater voor de ChristenUnie de hoogste prioriteit als het gaat om het verdelen van onze schaarse ruimte. Het is voor de drinkwaterbedrijven een uitdaging om te blijven voldoen aan zowel de kwantiteit als kwaliteit van het drinkwater. Naast het zoeken naar nieuwe winningslocaties, is het van belang om zoveel mogelijk kraanwater te besparen door gebruik te maken van innovatieve oplossingen.

- ⊕ De provincie maakt samen met de drinkwaterbedrijven werk van het besparen van drinkwater. Het creëren van bewustwording is hierbij een belangrijk item.
- ⊕ De provincie onderzoekt hoe bij nieuwbouw direct regen- of grijswatersystemen zijn in te passen. De provincie werkt in samenwerking met gemeenten en waterschappen een stimuleringsregeling uit om een bijdrage te leveren aan drinkwaterbesparende en klimaatadaptieve maatregelen.
- ⊕ De provincie zet in op versnelde realisatie van nieuwe winningslocaties. Waar nodig wijst de provincie locaties aan.
- ⊕ De provincie zet in op drinkbare rivieren (in o.a. de IJssel en Vecht), waarbij het verbeteren van de waterkwaliteit een belangrijke stap is richting schoner water dat ook toepasbaar is voor de drinkwaterwinning.

Grondbeleid

Grond is essentieel voor het werken aan alle grote ruimtevrage uitdagingen. Grondbeleid is daarom ook een belangrijk instrument voor de provincie waarmee doelen kunnen worden behaald. De sterkere regierol van de provincie in het landelijk gebied moet ook tot uiting komen in haar grondbeleid. De ChristenUnie staat een actief grondbeleid voor.

Voor de ChristenUnie is belangrijk dat in dit grondbeleid maatschappelijke doelen en opgaven centraal staan. Hierbij zijn de te verkrijgen inkomsten van ondergeschikt belang. Daarnaast vindt de ChristenUnie lokaal eigenaarschap en beheer door lokale partijen als agrarische collectieven of inwoners collectieven een belangrijk uitgangspunt bij de verkoop van (opnieuw ingerichte) gronden.

Bodemdaling

In de veenweidegebieden in noordwest Overijssel is bodemdaling een urgent probleem. Er is sprake van schade aan gebouwen en aan infrastructuur door het regelmatig verlagen van het waterpeil. De oxidatie van het veen, die het gevolg is van een lage waterstand, levert een enorme bijdrage aan de klimaatverandering, want grote hoeveelheden koolstof uit de bodem komen in de atmosfeer. De ChristenUnie is van mening dat we fundamenteel anders moeten gaan werken om de bodemdaling

flijk te vertragen, zo mogelijk zelfs te stoppen. In de Omgevingsvisie moet de provincie voor de lange termijn ingrijpende keuzes maken.

Wonen

Een goed en betaalbaar huis in een prettige wijk, dat is voor ons allemaal belangrijk. De beschikbaarheid van de juiste woningen is helaas niet vanzelfsprekend. Er zijn lange wachtlijsten voor sociale huurwoningen en de behoefte aan betaalbare huur- en koopwoningen in de vrije sector is groot. Speciale aandacht hebben wij voor de disbalans tussen huur en koop, waardoor er geen doorstroming plaatsvindt. Naast de hoeveelheid woningen (kwantiteit) is ook de kwaliteit (verduurzaming) van wonen aandachtspunt. De ChristenUnie gaat voor de kansen van starters, alleenstaanden en jonge gezinnen, voor waardig wonen voor ouderen, voor betaalbaar en duurzaam wonen voor iedereen.

- ⊕ De provincie neemt de regie op de beschikbaarheid van voldoende locaties om woningen te kunnen bouwen. De woningbouw moet versneld worden. Zij zorgt voor een plancapaciteit van 130%, zodat er altijd voldoende locaties bouwrijp zijn.
- ⊕ De provincie ondersteunt gemeenten bij planvorming. Bouwen op de juiste locatie en rekening houden met kwaliteitseisen vanuit duurzaamheid en type woningen is ingewikkeld. Samenwerken in de fase van planvorming draagt bij aan uiteindelijk kwalitatief hoogstaande woningen voor de goede doelgroepen. Zij stelt daarvoor expertise beschikbaar.
- ⊕ De provincie neemt bij het maken van provinciaal beleid de ladder voor duurzame verstedelijking als uitgangspunt.
- ⊕ De provincie zorgt ervoor dat de natuurvergunningen sneller verleend worden. Het helpt daarbij als gemeenten een 'Soortenmanagementplan'^[1] hebben. De provincie neemt initiatief en ondersteunt gemeenten daarbij.
- ⊕ Binnenstedelijk bouwen, vlakbij het openbaar vervoer, heeft de voorkeur. De DUS (Daily Urban Systems) regio's bieden hierbij een goede basisstructuur waarop aangesloten kan worden. Buiten de DUS regio's is er aandacht voor versterking van de streekcentra. Hier is extra ruimte voor woningen en voorzieningen.
- ⊕ Buitenstedelijk bouwen is nodig om te voldoen in de urgente woningbehoefte. Hierbij is aandacht voor een juiste inpassing in het landelijk gebied.
- ⊕ De ChristenUnie wil dat er een afgewogen beleid komt als het gaat om de uitbreiding van bedrijventerreinen. Daar zijn inpassing in het landschap en vergroening belangrijke punten van aandacht.
- ⊕ De ChristenUnie wil dat er meer aandacht is voor klimaatbestendig (rekening houdend met hitte, droogte en waterberging) en natuurinclusief bouwen. Gemeenten worden gestimuleerd en geholpen om hiermee aan de slag te gaan.
- ⊕ Waar mensen wonen wordt ook gerecreëerd. In en rondom woongebieden moet er daarom voldoende groen zijn. Dit is goed voor mens en natuur en heeft ook een rol in het vasthouden van water en het koeler maken van de stad.

^[1] In een soortenmanagementplan worden mogelijke beschermde soorten geïnventariseerd, die in het gedrang kunnen komen bij activiteiten.

Hoofdstuk 3. Milieu en energie

Goed omgaan met de schepping

Het provinciale energie- en klimaatbeleid van de ChristenUnie staat in het teken van de Bijbelse opdracht om verantwoord met de schepping om te gaan. Wij zijn geen verbruikers van de schepping, maar beheren deze in het besef dat we haar op een goede manier door moeten geven aan volgende generaties.

Dit vraagt van ons dat we de aarde niet uitputten of overbelasten. We houden steeds voor ogen dat ontwikkelingen een duurzame bijdrage moeten leveren voor deze generatie én toekomstige generaties. De klimaatopgave hoort een integrale aanpak te zijn die terugkomt in elk beleid en elke activiteit die voorgesteld wordt. De Sustainable Development Goals die de VN in 2015 heeft omarmd zijn voor de ChristenUnie belangrijke uitgangspunten.

De gevolgen van klimaatverandering worden steeds meer zichtbaar. Uitstel of niets doen is geen optie meer en leidt tot steeds meer schade en onleefbare gebieden op de aarde.

De provincie moet door middel van de volgende aspecten bijdragen aan een zorgvuldige omgang met de aarde:

- ⊕ CO₂ uitstoot verminderen;
- ⊕ opwekking van duurzame energie aanjagen;
- ⊕ de luchtkwaliteit verbeteren (o.a. terugdringen van fijnstof);
- ⊕ verbinding bewerkstelligen tussen partijen die een bijdrage willen leveren;
- ⊕ isolatieprogramma's implementeren en bevorderen.

Energietransitie

De provincie zet vol in op energiebesparing én op het opwekken van hernieuwbare energie. De ChristenUnie vindt dat we alles moeten doen wat nodig is om de klimaatdoelen te halen, wat betekent dat onze samenleving in 2050 klimaatneutraal moet zijn.

We willen niet langer afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen. Investeren in groene duurzame stroomvoorzieningen zoals wind- en zonne-energie is noodzakelijk om klimaatverandering tegen te gaan. De energietransitie brengt veel investeringskosten met zich mee, maar af- en uitstel leidt op termijn tot kostbare of onherstelbare schade.

Een andere reden om te investeren in duurzame energie is dat de invoer van energie uit het buitenland vanuit financiële en geopolitieke overwegingen een steeds knellender afhankelijkheid oplevert. Met name lage inkomens in de sociale woningbouw zijn hiervan de dupe. Vanuit die kwetsbaarheid heeft de provincie de taak om alle inwoners binnen een evenwichtig speelveld te laten deelnemen aan de energietransitie, zodat de economische ongelijkheid afneemt.

De ChristenUnie heeft zich van harte achter de Regionale Energiestrategieën (RES-en) in Overijssel geschaard. De RES-en worden verder uitgewerkt in concrete plannen voor opwek van zonne- en windenergie. De provincie stimuleert het gesprek binnen het traject van de RES-en vanuit haar ondersteunende, faciliterende en kaderstellende rol. Zij draagt bij aan regionale afstemming vanuit het oogpunt dat zij niet de rol van gemeenten overneemt, maar dat er door verbindingen te leggen nieuwe mogelijkheden kunnen ontstaan. Bij windparken van 5 MW of meer is en blijft de provincie het bevoegd gezag.

In de Omgevingsvisie van Overijssel wordt meer ruimte gemaakt voor wind- en zonneparken. Zorgvuldige inpassing in het landschap blijft daarbij van belang. Dat maakt dat de ChristenUnie windmolens graag op bedrijventerreinen en langs infrastructuur ziet, bij voorkeur geclusterd. Ook voor de opwek van zonne-energie zijn er kansen om dit te doen in combinatie met (snel)wegen en andere infrastructuur.

Kleine windmolens bij boerderijen of buurtschappen zijn nu nog niet overal toegestaan. Hier moet meer ruimte voor komen.

Besparing van energie staat bij de ChristenUnie hoog in het vaandel. Wat je niet gebruikt hoeft je immers ook niet op te wekken. In de provincie zijn er veel kansen besparing te bewerkstelligen:

- ⊕ De provincie moet zich aansluiten bij het Nationaal Isolatieprogramma
- ⊕ De provincie ontwikkelt een integrale aanpak van energiebesparing in de industrie door advisering en handhaving. Om de effectiviteit van de inzet te vergroten werkt zij samen met andere partijen, zoals bedrijven die onder het ETS vallen (EU-emissiehandelssysteem).
- ⊕ De provincie werkt in overleg met gemeenten aan instrumenten om het energiezuiniger maken van gebouwen/woningen te versnellen. Onderdelen daarvan zijn:
 - De provincie ondersteunt projecten voor het verduurzamen van (sociale) huurwoningen.
 - De provincie start een programma om 's nachts de verlichting in overheidsgebouwen en kantoorpanden uit te doen. Dit is niet alleen van belang om energie te besparen, maar het tegengaan van lichtvervuiling is ook goed voor de natuur.
 - Bij energiebesparende renovatie is het doel om zo snel mogelijk een energieneutraal gebouw te krijgen. Alle maatregelen moeten hierop gericht zijn. Tussentussen mogen er niet voor zorgen dat het einddoel verder naar achteren schuift.
 - De provincie stimuleert de opleiding van vakmensen (installateurs en anderen) om de maatregelen uit te voeren.
 - De provincie voorkomt dat woningbouwverenigingen G-label woningen verkopen in plaats van renoveren, bijvoorbeeld door in de prestatieafspraken met gemeenten op te nemen dat alleen woningen met minimaal een A-label verkocht mogen worden.

Warmtevoorziening maakt een belangrijk deel uit van de energietransitie. Slim koppelen van industrie- en woongebieden bevordert het circulair/restgebruik van warmte.

De provincie komt met een bedrijventerreingerichte aanpak, om de coöperatieve instelling te vergroten. Omgevingsdiensten kunnen daarin ondersteunen of ondersteund worden door de provincie. Een geconcentreerde aanpak kan tevens leiden tot een meer gestructureerde invulling van de infrastructuur.

- ⊕ De provincie coördineert in samenwerking met gemeenten de ontwikkeling van regionale plannen voor andere energiebronnen voor de verwarming van gebouwen dan aardgas.
- ⊕ In de bestaande bouw zetten we in op een ambitieuze warmtetransitie. Nieuwe ontwikkelingen als thermische energie uit oppervlaktewater en afvalwater worden beproefd.
- ⊕ Regionale warmtenetten worden toekomstbestendig ontwikkeld: ze mogen uiteindelijk geen CO₂ uitstoot veroorzaken.
- ⊕ De provincie onderzoekt alternatief gebruik van het bestaande gasnetwerk en benut hierbij haar rol als aandeelhouder van Enexis.

De provincie zorgt ervoor dat haar fondsen voor energie en innovatie toegankelijk zijn (bijvoorbeeld door een lage rente) zodat projecten gerealiseerd kunnen worden die niet met behulp van commerciële geldverstrekkers van de grond komen.

Bij elk provinciaal fonds moet als vereiste gelden dat het fonds bijdraagt aan de energietransitie.

Biomassa zien wij als een noodzakelijke stap op weg naar volledig hernieuwbare energie. Voorwaarden voor het gebruik van biomassa zijn:

- Het gaat om (lokale) reststromen die niet op betere wijze benutbaar zijn
- De luchtkwaliteit in de omgeving van biomassacentrales is op orde
- Subsidies voor houtige biomassa voor laagtemperatuurwarmte worden niet meer verstrekt.

Kernenergie is een relatief schone vorm van energie. Echter zijn er nog geen afdoende oplossingen voor het radioactieve afval. Bovendien zijn de gevolgen van schade door overstromingen of andere rampen nauwelijks te overzien. De ChristenUnie is niet tegen kernenergie, maar is uiterst kritisch op de randvoorwaarden waaronder dit plaats kan vinden. In Overijssel zien wij geen ruimte voor kerncentrales, maar de ontwikkeling van Small Modular Reactors (SMR's) volgen we met belangstelling. De realiteit is echter dat SMR's nog in ontwikkeling zijn en niet op korte termijn een oplossing zijn in de energietransitie.

Kwaliteit lucht, water en bodem

Teveel aan fijnstof zorgt voor gezondheidsschade bij mensen. Fijnstof wordt onder andere veroorzaakt door verkeer en industrie, vooral waar deze nog op fossiele brandstoffen functioneren.

De provincie stimuleert vervoer dat gebruik maakt van hernieuwbare brandstoffen, wat voornamelijk elektrisch vervoer is. De ontwikkeling van waterstof kan ook een bijdrage leveren, waarbij het rendement daarvan in evenwicht moet zijn met de productie. De provincie geeft zelf het goede voorbeeld door bij vervanging van het wagenpark te kiezen voor elektrisch.

Onze natuurlijke omgeving speelt een belangrijke rol als het gaat om onze veiligheid en gezondheid. Milieuvervuiling kan tegengegaan worden door ervoor te zorgen dat alle bedrijven hun vergunningen op orde hebben en deze ook naleven. Het gaat dan bijvoorbeeld om grondwateronttrekkingen of stikstofuitstoot. De omgevingsdiensten, die verantwoordelijk zijn voor Vergunning, Toezicht en Handhaving (VTH) zijn daarbij van groot belang. De provincie moet altijd in nauw contact staan met de betrokken omgevingsdiensten en erop toezien dat de VTH-taken worden uitgevoerd. Voldoende capaciteit bij de omgevingsdiensten is essentieel. De ChristenUnie is bereid hier meer in te investeren, zodat bestaande bedrijven een prikkel krijgen om te verduurzamen waar dat mogelijk is.

Drugsdumping in het buitengebied zijn een toenemend probleem. Door samenwerking met andere partijen moet de provincie een rol spelen om dit tegen te gaan.

Het verwijderen van asbestdaken wordt (nog) niet bij wet verplicht gesteld. Desondanks vindt de ChristenUnie het belangrijk dat het beleid dat in gang is gezet voor het vervangen van asbestdaken onverminderd wordt voortgezet. Het Overijsselse programma Asbest eraf Zon erop wordt zolang dat nodig is voortgezet.

Ruimtelijke inpassing en draagvlak groene energie

De provincie neemt regie in de ruimtelijke inpassing van windmolens en zonneparken. Daar hoort bij dat zonnepanelen zoveel mogelijk op daken gelegd moeten worden, zodat het landschap zo weinig mogelijk aangetast wordt. Met betrekking tot de gezondheidseffecten van windmolens wordt landelijk

gewerkt aan nieuwe normen voor o.a. de afstand van windmolens tot woningen. We kunnen ons echter niet veroorloven hierop te wachten. In de tussentijd zal Overijssel erop moeten sturen de windmolens daar te plaatsen waar de overlast naar verwachting te overzien is.

In de Omgevingsvisie van Overijssel wordt gewerkt met een zonneladder en een windladder. Gemeenten moeten hier verplicht gebruik van maken bij het toestaan van wind- en zonneparken.

- ⊕ Duurzame voedselproductie krijgt voorrang boven zonneparken; om concurrentie tussen beide te voorkomen, ontwikkelt de provincie beleid voor zonnepanelen op gebouwen, industrie en “wachtgebieden” of “pauzelandenschappen”.
- ⊕ De provincie zorgt ervoor dat risico’s en veiligheidsaspecten van duurzame energieopwekking (denk bijvoorbeeld aan de effecten van geothermie op de bodem en het grondwater) goed in kaart zijn gebracht en dat risico’s binnen aanvaardbare grenzen blijven.
- ⊕ De provincie komt met een plan om opslagmogelijkheden te creëren voor schone energie, zodat we deze energie veel efficiënter gaan gebruiken.
- ⊕ De provincie stimuleert dat gronden zoals parkeerterreinen, waterzuiveringsinstallaties en ruimte langs infrastructuur zo veel mogelijk mede gebruikt worden voor de opwekking van zonne-energie. Voor provinciale wegen stellen we als voorwaarde dat geluidsschermen ook functioneren als energieopwekking.

De provincie moet aan inwoners uitleggen dat de energietransitie noodzakelijk is, veel ruimtelijke impact zal hebben en moeilijke keuzes vergt. En ook dat veranderingen in het landschap ten gevolge van de opwek van duurzame energie onvermijdelijk zijn. Op deze manier kan het draagvlak vergroot worden. Omwonenden worden nauw betrokken bij plannen voor windenergie en kunnen meeprofiteren van de voordelen. Mede-eigenaarschap zorgt voor een eerlijker verdeling van de lusten en lasten.

- ⊕ De provincie organiseert regionale energietafels om afstemming tussen gemeenten, waterschappen en netbeheerders te faciliteren over de manier om aan de energie- en klimaatambities te voldoen.
- ⊕ De provincie ontwikkelt in overleg met netwerkbeheerders een kansenkaart voor duurzame energieopwekking, waarmee ze zowel initiatiefnemers als netwerkbeheerders richting geeft.
- ⊕ Dubbelbestemmingen van gronden en eisen rondom tijdelijkheid van installaties zijn mogelijkheden die we willen inzetten om het draagvlak te vergroten.
- ⊕ De provincie stimuleert dat gemeenten gezamenlijk plannen ontwikkelen voor regionale opgaven, maar borgt de realisatie van de doelstellingen.
- ⊕ De provincie kan via subsidieregelingen initiatiefnemers stimuleren om een minder rendabele maar betere landschappelijke inpassing mogelijk te maken.
- ⊕ De provincie stelt eisen aan de manier waarop initiatiefnemers samen met de omgeving zoeken naar de beste locatie, vorm en landschappelijke inpassing.
 - niet grondposities, maar goede inpassing moet leidend zijn
 - bewoners moeten inspraak kunnen hebben in de locatie
 - initiatiefnemers worden gevraagd meerdere alternatieven voor te stellen; via “plaatsingsopties” kunnen ook grondeigenaren van afgevalen locaties delen in de opbrengst.
- ⊕ Initiatieven vanuit de lokale gemeenschap krijgen voorrang boven commercieel gedreven initiatieven.
- ⊕ De provincie zet in op 50% lokaal eigenaarschap, waarbij het gaat om eigenaarschap van gewone inwoners. Daarvoor zijn lokale energiecoöperaties nodig. Waar mensen iets samen

doen is de betrokkenheid vaak groot. De provincie ondersteunt deze initiatieven met subsidie, kennis en kunde.

- ⊕ Het ontbreekt coöperaties vaak aan opstartkennis (moeten zelf het wiel uitvinden), projectmanagement en capaciteit voor nazorg. Provincies kunnen vanwege hun overzicht van verschillende trajecten als kennisbanken, facilitator en ondersteuner optreden.
- ⊕ De provincie stimuleert de professionalisering van lokale energiecoöperaties, bijvoorbeeld door het subsidiëren van gezamenlijke regionale of provinciale backoffices.
- ⊕ De capaciteitsaanvraag van met name grotere bedrijven of SDE-aanvragers is soms zo groot dat kleinere aanvragers in het gedrang komen. De provincie kan daarin een bemiddelende dan wel informatieve rol vervullen.
- ⊕ De provincie kijkt samen met gemeenten naar financiële voordelen voor breed gedragen groene energieprojecten (bijv. korting op leges).
- ⊕ Waar mogelijk stimuleert en faciliteert de provincie inspraak door bewoners, waarbij zij optimaal gebruik maakt van de rollen van gemeenten, coöperaties, buurtschappen e.d..

Goede voorbeeld

De provincie geeft zelf het goede voorbeeld in het reduceren van de CO₂ uitstoot, door:

- ⊕ de eigen gebouwen uiterlijk in 2030 klimaatneutraal te hebben;
- ⊕ een actieplan te ontwikkelen om de hele provinciale organisatie klimaatneutraal te laten zijn in 2040;
- ⊕ nieuwe provinciale infrastructuur klimaatneutraal aan te leggen;
- ⊕ het inkoopbeleid te richten op het stimuleren van circulair en CO₂-arm produceren
- ⊕ in haar plannen inzichtelijk te maken wat het verwachte effect is van beleidsvoorstellen op de uitstoot van broeikasgassen.

Hoofdstuk 4. Vitaal platteland

Visie van de ChristenUnie

De ChristenUnie is zich ervan bewust dat de instandhouding van de schepping een voorwaarde is om te kunnen leven. We zien overal om ons heen dat milieuvervuiling de natuur aantast, dat de biodiversiteit (soortenrijkdom) afneemt en dat natuur in de verdrukking komt door economische activiteiten. De natuur levert schoon drinkwater en allerlei andere 'ecosysteemdiensten'¹, waarvan de waarde moeilijk in geld is uit te drukken, maar die wel van levensbelang zijn. Het is van het grootste belang ecosystemen te herstellen, door robuuste natuur en een groeiende in plaats van afnemende biodiversiteit.

De ChristenUnie wil dat ook volgende generaties kunnen genieten van de grootsheid van Gods schepping. Juist in de natuur zien we die grootsheid. In coronatijd hebben veel mensen de weg naar de natuur gevonden. Dat laat zien hoe belangrijk het voor mensen is om in een groene omgeving te kunnen zijn.

In Overijssel is de landbouw een belangrijke sector, die zeker toekomst heeft! De ChristenUnie zet zich in om de landbouwsector te transformeren naar een toekomstbestendige landbouw, die bijdraagt aan duurzame voedselvoorziening, en waar bodem en water leidend zijn. Meer dan de helft van ons land heeft een agrarische bestemming. Daarom is het belangrijk dat landbouw mee zorgdraagt voor het in stand houden en/of verbeteren van de biodiversiteit, het klimaat en landschap. Biodiversiteit zorgt voor de bestuiving van allerlei gewassen, voor een rijk bodemleven en een hoge bodemvruchtbaarheid. Tegelijkertijd zetten we ons ook in voor een landbouw die economisch rendabel is, waar boeren een goed inkomen uit kunnen halen. Nu er in Europa een oorlog woedt beseffen we des te meer dat het belangrijk is de eigen voedselvoorziening op orde te hebben en te houden. Intensieve en grootschalige productie voor het buitenland is daar niet persé onderdeel van. Wel ziet de ChristenUnie kansen voor het bevorderen van de lokale en regionale afzet.

De stikstofcrisis houdt Nederland sinds 2019 in de greep. Sindsdien is er veel gepraat, maar weinig gebeurd. De ChristenUnie vindt dat het hoog tijd wordt te werken aan echte oplossingen.

Natuurinclusieve samenleving

De ChristenUnie wil een samenleving waarbij de natuur geen sluitstuk is, maar een uitgangspunt. Lange tijd is dit niet het geval geweest, wat geleid heeft tot een sterke afname van de biodiversiteit die het natuurlijke leven bedreigt. Daarom streven we naar een natuurinclusieve samenleving. Dat vraagt zorgvuldige regels die de natuur beschermen. Bij het afwegen van ecologische en economische belangen is het tijd om ecologie als uitgangspunt te nemen. Het is belangrijk dat de inwoners van Overijssel zich dit ook bewust zijn of worden en dat inwonersinitiatieven die bijdragen aan een natuurinclusieve samenleving worden gestimuleerd.

Een goed natuurbeleid moet langjarig zijn, zowel voor doelen als voor vergoedingen voor geleverde diensten. Daarnaast is een goede ruimtelijke sturing nodig en een intensieve samenwerking tussen overheid, terrein behorende organisaties (TBO's), boeren, waterschappen en particulieren. Voor wat betreft de Ontwikkelopgave Natura 2000 krijgt deze samenwerking in Overijssel vorm in Samen Werkt Beter, in het verleden ontstaan op initiatief van de ChristenUnie. Deze samenwerkingsvorm blijkt goed

¹ Ecosysteemdiensten zijn diensten die door ecosystemen worden geleverd. Bijvoorbeeld drinkwater, hout, bestuiving, mogelijkheid tot recreatie, CO₂- opslag, etc.

te werken en moet voortgezet worden. Ook voor de gebiedsgerichte aanpak stikstof moet er op een soortgelijke manier worden samengewerkt.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Verstening van de leefomgeving tegengaan door de samenwerking met Stichting Steenbreek te continueren.
- ⊕ In het natuurbeleid speelt klimaatadaptatie een grote rol. Het programma Natuur voor Elkaar, waarin vergroening van stedelijk gebied een belangrijk element is, speelt hierop in en moet voortgezet worden.
- ⊕ Overijssel wordt partner van het Deltaplan Biodiversiteit en geeft hieraan hoge prioriteit.

Natuurontwikkeling

Provincies zijn verantwoordelijk voor het natuurbeleid en geven hier met een gebiedsgerichte aanpak invulling aan. Het Natuurnetwerk Nederland (NNN), met daarin de Natura 2000 gebieden, is een samenhangend netwerk van natuurgebieden. Dit netwerk is belangrijk voor de natuur. Want grotere natuurgebieden zijn robuust en daardoor beter bestand tegen droogte, klimaatverandering en andere schadelijke invloeden. Ook kunnen er meer soorten planten en dieren leven. De beheerders en eigenaren van deze terreinen zijn de belangrijkste partners voor dit natuurbeleid en voor behoud van de soortenrijkdom.

De provincie heeft als doel om de ontwikkeling van het NNN in 2027 te voltooien en geeft hieraan hoge prioriteit. Een kwalitatief goed functionerend NNN en robuuste ecologisch verbindingszones zijn nodig om natuurgebieden met elkaar te verbinden.

Natura 2000

Voor de bescherming van de 24 Overijsselse Natura2000 gebieden dragen we een internationale verantwoordelijkheid. Alle Europese landen, waaronder Nederland, hebben Natura2000-gebieden aangewezen die een extra beschermde status hebben. De ChristenUnie vindt het belangrijk dat er voortvarend verder gewerkt wordt aan het verbeteren en beschermen van de natuur in deze gebieden. Dit is niet alleen belangrijk voor de natuur in die gebieden zelf, maar ook voor de zones daaromheen. Vaak zijn er hydrologische herstelmaatregelen nodig om droogte en wateroverlast te voorkomen. Deze maatregelen hebben soms impact op de omgeving. De provincie werkt hierin nauw samen met andere overheden en maakt hierover goede afspraken met de betreffende grondeigenaren en zorgt voor afdoende compensatie of mogelijkheden om een bedrijf, eventueel elders, voort te zetten.

Natuur in stad en dorp

Natuur en biodiversiteit beperken zich niet tot de natuurgebieden met een status (NNN of N2000). Juist waar mensen wonen is de behoefte voor een groene omgeving groot. Uit onderzoek blijkt ook dat dit een positief effect heeft op de gezondheid van mensen en dat ook dit helpt om de biodiversiteit toe te laten nemen. De ChristenUnie vindt het belangrijk dat in een natuurinclusieve samenleving aandacht is voor natuur dichtbij mensen.

Bossen

In het kader van de landelijke Bossenstrategie zorgt de provincie Overijssel voor extra areaal bos. Meer bos is nodig voor de biodiversiteit en voor het vastleggen van CO₂. Hout is een klimaatneutrale bouwstof, die in de toenemende vraag naar grondstoffen goed uit onze eigen provincie kan komen.

Weide- en akkervogels

Het gaat slecht met de weide- en akkervogels. Het aantal boerenlandvogels is vooral afgenomen door intensivering van de landbouw. Daardoor hebben vogels minder natuurlijke leefomgeving tot hun beschikking. Ook is er minder voedsel voor de vogels beschikbaar, o.a. door de sterke afname van insecten. Daarom moet Overijssel stevig in blijven zetten op uitvoering van het Overijsselse actieplan weide- en akkervogels, samen met boeren en agrarische collectieven. Er zijn steeds meer boeren die hier werk van willen maken, door vernatting van grasland en andere maatregelen. Een deel van de uitgekomen eieren, de jonge vogels, wordt echter opgegeten door roofdieren. Bij een grotere vogelstand zou dit natuurlijke fenomeen geen enkel probleem zijn, maar dat is het nu wel. Als we bepaalde vogelpopulaties willen laten toenemen, zullen de natuurlijke predatoren van deze vogels zorgvuldig beheerd moeten worden. Een breder plan met betrekking tot faunabeheer is nodig, zodat de middelen die de provincie Overijssel en de energie die de agrariërs hierin steken niet verloren gaan.

Concrete punten:

- + Op de gronden binnen het Nationaal Natuurnetwerk streven we naar maximale biodiversiteit.
- + Het programma Natuur voor Elkaar wordt voortgezet.
- + We zetten in op herstel van houtwallen, singels en hagen (met vergoeding voor de boer), en voor structureel meer bomen en/of struiken op en rond bedrijventerreinen en luchthavens en langs de gemeentelijke-, provinciale, en Rijksinfrastructuur.
- + Stimuleren van houtbouw; hout is een klimaatneutrale bouwstof. Productiebossen kunnen een positieve bijdrage leveren aan recreatie, stikstofreductie waterpeilverhoging, maar leveren geen bijdrage aan de vergroting van de biodiversiteit. Daarom stimuleren we houtbouw buiten het NNN. De mogelijkheden voor meer productiebossen ziet de ChristenUnie graag onderzocht. De kennis over bouwen met hout is niet overal meer aanwezig. Dit verdient aandacht.
- + Stilte en duisternis zijn belangrijke waarden, zowel voor mensen als dieren. De provincie kan meer doen om deze waarden te bevorderen, zoals stiltegebieden aanwijzen en lichtvervuiling tegengaan. De provincie maakt een scan van de gebieden waarin licht en geluid schadelijke effecten hebben en maakt beleid om dit tegen te gaan. Een belangrijk neveneffect daarvan is energiebesparing.
- + De provincie zorgt ervoor dat er 15% meer bosareaal bijkomt.

Fauna- en predatiebeheer

Het is een illusie dat we de natuur in Nederland helemaal de vrije hand kunnen geven. Beheer van flora en fauna is nodig om te voorkomen dat een populatie de draagkracht van een gebied te boven gaat. Het is van belang om vroegtijdig het beheer aan te passen, zodat voorkomen kan worden dat populaties schade brengen aan natuurgebieden.

Wolven

De vestiging van de wolf is vanuit natuuroogpunt toe te juichen. De wolf zorgt ervoor dat bepaalde diersoorten weer op een natuurlijke manier bejaagd worden. Dit brengt meer verplaatsingen van dat wild met zich mee wat een positief effect heeft op de biodiversiteit.

De wolf vormt echter ook een bedreiging voor vee. En soms voor mensen, als een wolf onnatuurlijk gedrag vertoont. De provincie moet daarom het volgende doen:

- + preventieve en wolvenwerende maatregelen subsidiëren en daarmee niet wachten tot de wolf zich definitief in Overijssel gevestigd heeft. Dit voorkomt veel schade.
- + Een provinciaal kennisnetwerk inrichten voor alle betrokkenen (burgers, boeren, jagers, natuurbeschermers). Het kennisnetwerk is bedoeld om kennis over de wolf en effectieve maatregelen te delen en te verspreiden.

Ganzen

Ganzen zijn beschermd, maar er is ook een overschot aan ganzen, ook in Overijssel. Er is niet meer alleen sprake van overlast in landbouwgebieden, maar ook in steden en bij recreatieplassen. Deze overlast wordt voor een belangrijke mate veroorzaakt door een explosieve toename van de exotische Canadese gans. Daarom moet de provincie in kaart brengen hoe de populatie in toom gehouden kan worden en hoe schade zoveel mogelijk voorkomen wordt. Mogelijk kan het anders inrichten van gebieden hierbij helpen.

Concrete punten:

- ⊕ Een regeling die het voor boeren gemakkelijker en goedkoper maakt om wildschade te kunnen opgeven.
- ⊕ Voldoende menskracht voor vergunningverlening en handhaving.
- ⊕ Bescherming voor wilde ganzen, die bij ons overwinteren en een doordachte bestrijding van ganzen die bij ons broeden.
- ⊕ Het tegengaan van voedselverspilling en daarvoor het opnemen van geschoten wild in de voedselketen.

Toekomstbestendige landbouw

De ChristenUnie zet zich in om de landbouwsector te transformeren naar een toekomstbestendige landbouw. Met andere woorden; landbouw die bijdraagt aan duurzame voedselvoorziening. Een landbouw die zorgdraagt voor het in stand houden en/of verbeteren van de biodiversiteit, het klimaat en landschap. Tegelijkertijd zetten we ons ook in voor een landbouw die economisch rendabel is. Een hoge biodiversiteit hoort bij de schepping en is van levensbelang. Biodiversiteit zorgt voor de bestuiving van allerlei gewassen, voor een rijk bodemleven en een hoge bodemvruchtbaarheid. Toekomstbestendige landbouw gaat daarom uit van ecologische, economische en sociale waarden.

Om toekomstbestendig te zijn, moet de landbouwsector klimaatneutraal en circulair (kringlooplandbouw) worden. En daarvoor gericht op het optimaal inzetten en hergebruiken van grondstoffen en producten en het zoveel mogelijk voorkomen van reststoffen, afval en schade aan het milieu (bijvoorbeeld door ammoniak, nitraat, fosfaat, fijnstof, pesticiden).

Bij toekomstbestendige landbouw zijn een vruchtbare bodem en aansluiting bij de natuurlijke watersystemen het uitgangspunt. Voor de bodem betekent het dat er evenveel toegevoegd moet worden als er onttrokken wordt. Er worden zoveel mogelijk natuurlijke producten als bermmaaisel en compost ingezet als bemesting en ter bevordering van een vruchtbare bodem.

De ChristenUnie wil de landbouw ondersteunen in de transitie naar kringlooplandbouw om zo, samen met boeren, te zorgen dat we ook in de toekomst gezond voedsel hebben uit Nederland.

Concrete punten:

- ⊕ De provincie maakt zich sterk voor een eerlijk verdienmodel voor de boer, zodat maatschappelijke baten ook daadwerkelijk vertaald worden in verdiensten voor de boer.
- ⊕ Het belonen van Groene en Blauwe diensten met landschapselementen en zorgen dat dit in de bedrijfsvoering wordt geïntegreerd. We moeten waarde toekennen aan landschapsstructuren, met een soort puntensysteem.
- ⊕ Boeren krijgen een adequate vergoeding voor natuur- en landschapsbeheer en weidevogelbeheer, de administratieve lasten moeten laag zijn.

- ⊕ Door steun te geven aan jonge en nieuwe boeren, blijft de landbouw toekomstgericht. De provincie houdt daarom in de gaten dat we genoeg boeren overhouden. Bedrijfsoverdrachten zijn cruciale momenten voor de continuering van gezinsbedrijven. De provincie kan hierin een ondersteunende rol spelen door samen met agrarische belangenorganisaties en banken te bekijken welke (financiële) hulp geboden kan worden bij bedrijfsoverdracht.
- ⊕ We geven ruim baan aan biologische landbouw en zetten samen met de sector in op zo weinig mogelijk chemische gewasbeschermingsmiddelen.

Transitie van de landbouw

De transitie naar een circulaire, klimaatneutrale, natuurinclusieve en toekomstbestendige landbouw (al dan niet biologisch en/of aangevuld met maatschappelijke diensten) die ook economisch rendabel is, is een proces van de lange adem. Er bestaat geen blauwdruk voor de weg daar naartoe. Er zijn al veel initiatieven en innovaties die stappen in de goede richting vormen. De provincie kan die initiatieven stimuleren en de partners faciliteren die daaraan werken. Met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) – waarin beleidsterreinen, zoals Kaderrichtlijn water (KRW), natuur, en klimaat bij elkaar komen krijgt de provincie een grote rol toebedeeld.

Concrete punten:

- ⊕ Stimuleren van agrarische collectieven die de landbouw op thema's als landschapsbeheer, maar ook innovatie en extensivering praktisch invullen.
- ⊕ Blijvende aandacht vragen voor innovatie in de landbouw, vooral als het gaat om het sluiten van kringlopen en het tegengaan van bodemdaling. Maar innovatie ook inzetten voor andere verduurzamingsdoelen, zoals dierenwelzijn, natuurinclusieve landbouw, reductie van emissies, bronmaatregelen stikstof.
- ⊕ Het Agro&Food beleid van de provincie Overijssel is gericht op de transitie naar kringlooplandbouw. Dit uitgangspunt wordt niet losgelaten.
- ⊕ We moeten alle innovaties gebruiken om te komen tot een toekomstbestendige landbouw. De provincie stimuleert daarom experimenten, zoals precisielandbouw, akkerranden boordevol akkerkruiden, strokenteelt en nieuwe technologie met robots.
- ⊕ Er wordt actief ingezet op kenniskringen om samen met de sector kennis beter te verspreiden.
- ⊕ Er moet genoeg ruimte blijven voor boeren en de neventakken die op agrarische bedrijven aanwezig zijn. De provincie houdt daar rekening mee bij haar ruimtelijke ontwikkelingsplannen.
- ⊕ Schaalvergroting van het boerenbedrijf alleen toestaan wanneer het een bijdrage levert aan het vergroten van de duurzaamheid, het dierenwelzijn en het landschapsbeheer.
- ⊕ Toekomstgericht landbouwonderwijs bevorderen: onderwijs dat niet achterloopt op de innovatieve en duurzame ontwikkelingen. We moeten met het agrarisch onderwijs in onze provincie samenwerken om onderwijsorganisaties de 'best practices' te delen.
- ⊕ Samen met gemeenten ontwikkelen van een plan om leegstaande en leegkomende boerderijen sneller te herbestemmen, om zo de leefbaarheid en kwaliteit van de leefomgeving te waarborgen, maar ook om ondermijning te voorkomen.

Stikstof

Nederland verkeert in een stikstofcrisis. In 2015 kwam er de Provinciale Aanpak Stikstof (PAS), maar deze aanpak bleek geen oplossing te bieden. In mei 2019 werd de PAS afgeschaft en sindsdien houdt stikstof Nederland in zijn greep. De afgelopen jaren zijn diverse maatregelen genomen om de stikstofuitstoot terug te dringen, maar het is nog niet voldoende om de natuur te herstellen en

perspectief te bieden aan inwoners en ondernemers. Wel zijn er meer middelen vrijgemaakt voor natuurherstel.

In oktober 2022 kwam het rapport Remkes (Wat wel kan) uit. De ChristenUnie vindt dat de adviezen in dat rapport opgevolgd moeten worden. Het rapport bevat een goede balans tussen samenwerken met de landbouwsector en het niet langer voor ons uitschuiven van noodzakelijke maatregelen. Voor de ChristenUnie staat vrijwillige aanpassing van het bedrijf of uitkoop voorop. Maar waar dat niet voldoende blijkt te zijn is onteigening een optie.

Gebiedsgerichte aanpak en Provinciaal Programma Landelijk Gebied

Overijssel kent zes gebieden voor de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA). Deze gebieden moeten onderverdeeld worden in kleinere gebieden waarin partijen elkaar kunnen kennen. Dat bevordert het goede overleg over wat er nodig is aan maatregelen. De GGA en het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) hangen nauw met elkaar samen. De doelen voor natuur, stikstof, klimaat en water komen hierin samen. De ChristenUnie vindt het van groot belang dat er bij al deze plannen voortdurend oog is voor de sociaal-economische gevolgen. Het platteland moet vitaal en leefbaar blijven.

Iedereen draagt bij

Als rentmeesters van de schepping staan we voor een grote opgave omdat de natuur zucht onder de druk die economische groei en welvaart met zich mee heeft gebracht. Wij zijn ervan overtuigd dat de enige manier om uit de stikstofcrisis te komen is door te werken aan duurzaam natuurherstel. Zonder dat kunnen economie en welvaart zich niet verder ontwikkelen. Als provinciale overheid zijn wij verantwoordelijk voor natuurbeleid en willen we ons inzetten voor robuuste natuur. Een drastische vermindering van stikstof is hierbij noodzakelijk.

De ChristenUnie vindt dat alle sectoren proportioneel moeten bijdragen aan vermindering van de stikstofuitstoot. De oorzaak van de ontstane crisis ligt niet bij één sector, maar is een maatschappelijk probleem; het gaat ons allemaal aan. Door iedereen proportioneel bij te laten dragen, zorgen we voor een eerlijke verdeling.

In een stikstofgevoelig gebied, zoals rondom een Natura2000 gebied, komen alle belangen van partijen (landbouw, industrie, natuur, wonen) bij elkaar. Binnen dat gebied moeten dan ook de juiste afwegingen worden gemaakt om het herstel in gang te zetten. Als we ruimte hebben om nieuwe projecten te ontwikkelen, laten we deze ruimte niet meteen opvullen door degene met de grootste portemonnee, maar bepaalt het maatschappelijk belang welke projecten het belangrijkste worden geacht.

Concrete punten:

- ⊕ Alle sectoren moeten inzetten op zoveel mogelijk reductie van hun stikstofuitstoot.
- ⊕ De concrete uitwerking voor stikstofreductie, waterkwaliteit en klimaat wordt opgesteld in de gebiedsprocessen, waar ook oog is voor andere opgaven als woningbouw, energie en leefbaarheid.
- ⊕ De provincie ondersteunt via haar Agro&Food-beleid boeren die maatregelen nemen om stikstofuitstoot te reduceren.

Vergunningen

Natuurherstelmaatregelen zijn geen compensatie voor stikstofuitstoot. Het moet allebei gebeuren, zowel natuurherstel als uitstootvermindering. We hebben te lang op de pof geleefd. Door jarenlang fictieve stikstofruimte in te zetten voor (nieuwe) ontwikkelingen, hebben we onszelf in de problemen gewerkt als het gaat om het afgeven van vergunningen voor bedrijven die stikstof uitstoten.

In Europese regelgeving is geregeld dat geen enkele nieuwe ontwikkeling mag leiden tot meer stikstof in de natuur. Daarom moet er voor nieuwe vergunningen compensatie gezocht worden door bestaande activiteiten te stoppen of anders in te richten, zodat de stikstofuitstoot afneemt.

Niet alleen agrarische bedrijven stoten stikstof uit, ook andere bedrijven doen dat. De vergunningen van die andere bedrijven zijn ook niet altijd op orde en zouden dat wel moeten zijn. De provincie moet hierop handhaven. Bedrijven hebben stikstofruimte nodig, en die moet ergens vandaan komen. Voorkomen moet worden dat agrarische bedrijven lukraak opgekocht worden door industriële en andere bedrijven om hun eigen vergunningssituatie te legaliseren. Beter is het in te zetten op reductie van de stikstofuitstoot van deze bedrijven.

Concrete punten:

- ⊕ Provincies moeten voorrang geven aan legalisatie van de PAS-melders. Deze ondernemers hebben in het verleden geen vergunning aan hoeven vragen, maar hun bedrijven zijn in 2019 buiten hun schuld “illegaal” geworden en staan sindsdien in de kou.
- ⊕ Vrije marktwerking met stikstofrechten is geen goed vertrekpunt voor de gebiedsprocessen. Voorkomen moet worden dat de ondernemer of particulier met het meeste geld, bepaalt wat er gebeurt.
- ⊕ Er wordt landelijk gewerkt aan stikstofmeetsystemen op bedrijfsniveau. Zo kan beter bepaald worden wat een bedrijf uitstoot, maar ook in hoeverre de stikstofreducerende maatregelen werken, zoals bijvoorbeeld bij luchtwassers of stalvloeren. De provincie draagt waar mogelijk bij aan de ontwikkeling en implementatie van deze meetsystemen.
- ⊕ De provincie verplaatst de focus bij agrarische bedrijven naar blijvers in plaats van stoppers. De provincie werkt (samen met het Rijk en Europa) aan toekomstperspectief voor agrarische ondernemers. Vergoedingen voor landschapsbeheer moeten op orde zijn en er moet voldoende ruimte en mogelijkheden zijn voor neventakken.

Stad-landrelaties

De ChristenUnie wil zich inzetten voor een goede samenwerking tussen de landbouwsector en de ondernemers en inwoners van het stedelijk gebied. Wij vinden het belangrijk dat onze inwoners in stedelijke gebieden zich bewust zijn van waar hun voedsel vandaan komt, wat er in de landbouwsector speelt en waarom er bepaalde keuzes worden gemaakt.

Steeds meer mensen die wonen in stedelijk gebied, hebben een eerlijke prijs over voor producten uit de buurt met een aansprekend verhaal en stellen hogere eisen aan dierenwelzijn, landschappelijk schoon en duurzaamheid. Het draagvlak bij (kritische) burgers kan toenemen als er meer zicht is op de landbouw en de dilemma's die er spelen. De nadruk komt meer te liggen op korte ketens en op samenwerking tussen producenten bij het vermarkten van producten.

Concrete punten:

- ⊕ Betere verbinding tussen boeren en burgers, onder meer door het ontwikkelen van kortere ketens.

- ⊕ Het stimuleren van de oprichting van coöperaties waarin boeren en tuinders zich kunnen verenigen om samen sterk te staan tegenover de machtig inkooporganisaties en supermarkten.
- ⊕ Het stimuleren van regionale voedselmarkten, met gebiedscoöperaties die het voedsel rechtstreeks van boeren naar burgers loodsen.
- ⊕ Het stimuleren van streekfondsen: agrarisch natuurbeheer is niet alleen van boeren, maar vraagt ook betrokkenheid van burgers en bedrijven. Deze fondsen kunnen zich inzetten voor beleefbaar landschap bijvoorbeeld door wandelpaden in agrarisch landschap.
- ⊕ Onderzoek met de vrijetijdbranche (Gastvrij Overijssel / Marketing Oost) hoe de vrijetijdseconomie financieel kan bijdragen aan een aantrekkelijk en beleefbaar landschap.

Glastuinbouw

De glastuinbouw is een economische drager in IJsselmuiden. De provincie zal deze sector ondersteunen en innovatieve ontwikkelingen stimuleren die de duurzaamheid vergroten. Samen met de sector wordt gezocht naar oplossingen en mogelijkheden. Nu plantaardig voedsel steeds belangrijker wordt en de ruimte schaars is, kan meerlaags voedsel produceren een perspectief zijn voor de toekomst.

Concrete punten:

- ⊕ Clustering en schaalvergroting dient een bijdrage te leveren aan de verdere verduurzaming van de glastuinbouw. Inzetten op het versterken van de innovatieve kracht van de glastuinbouw op de terreinen van teelt, transport, onderzoek, kennis en arbeid.
- ⊕ In de Koekoekspolder wordt gebruik gemaakt van aardwarmte, wat veel aardgas bespaart. De provincie blijft ondersteunen bij het uitbreiden hiervan.
- ⊕ Nieuwe kassen moeten klimaatneutraal zijn en niet meer afhankelijk zijn van fossiele energie.

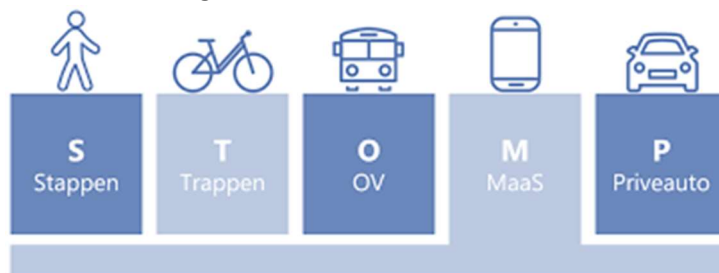
Hoofdstuk 5. Mobiliteit

Visie van de ChristenUnie

Mobiliteit brengt mensen bij elkaar; elke dag reizen mensen van en naar werk, school, voorzieningen en familie. Mobiliteit bevordert de kwaliteit van onze leefomgeving en de leefbaarheid.

De ChristenUnie onderschrijft de integrale netwerkvisie Overijssel. Voor de afweging van investeringen zijn leefbaarheid, veiligheid en duurzaamheid minstens zo belangrijk, als economische factoren. De Koersdocumenten Fiets, OV, Auto en Goederen- vervoer en logistiek zijn in de vorige periode vastgesteld. Per deelaspect is het gewenste netwerk bepaald, inclusief het Kernnet. De ChristenUnie ondersteunt dit beleid.

De ChristenUnie wil gericht investeren in de sterke punten van verschillende vormen van vervoer met nadruk op slimmer, schoner en zuiniger.

De ChristenUnie hanteert daarom als voorkeursvolgorde 'STOMP': Stappen, Trappen, Openbaar vervoer, Mobility as a Service en Privévervoer. Wandelen en fietsen is duurzaam en gezond. Stappen en trappen heeft een recreatieve functie, maar is ook steeds vaker de eerste keus voor verplaatsing of korte en middellange afstanden.

- + **Stappen en trappen.** Wandel en fietspaden verdienen aandacht als het gaat om goede en snelle bereikbaarheid, gescheiden van gemotoriseerd verkeer, waar mogelijk ingebed in een natuurlijke omgeving en goed onderhouden. Voor recreatie en woon-werkverkeer willen wij ruimte bieden aan de snelle fietsers (e-bikes, Speed pedelecs en racefietsers).
- + **Openbaar vervoer.** Voor zoveel mogelijk reizigers moet openbaarvervoer een toegankelijke voorziening en een alternatief voor eigen vervoer zijn. We moeten hiervoor zoeken naar de balans tussen het vervoersaanbod en de betaalbaarheid. Een sterk kernnet van trein en bus, inclusief goede mogelijkheden om bij de stations en bushaltes te komen, heeft onze voorkeur. De reizigersstromen nemen we als uitgangspunt en niet de provincie of landsgrenzen.
- + **Mobility as a Service en privévervoer.** Daarnaast is het van belang dat de kwaliteit van leven (op het platteland) behouden blijft, waarvoor bereikbaarheid erg belangrijk is. Hierbij wordt ingezet op een solide en duurzaam mobiliteitssysteem dat bestaat uit een combinatie van verschillende vervoerssoorten die goed op elkaar aansluiten. De zogenaamde Hub neemt daarin een belangrijke plaats in voor het overstappen op andere vormen van vervoer.

Verder wil de ChristenUnie aandacht geven aan aspecten als:

- + **Logistiek.** Nadrukkelijk benutten we in de logistieke sector de mogelijkheden van vervoer over water.
- + **Duurzaam.** De ChristenUnie vindt dat de provincie in moeten zetten op oplossingen die op de lange(re) termijn ook houdbaar zijn.

Karakteristieken m.b.t. mobiliteit:

- **Veiligheid** moet veel aandacht krijgen. Jongeren moeten veilig op de fiets naar school kunnen, ouderen moeten veilig kunnen blijven fietsen (vergeevingsgezinde fietspaden en wegen). De inzet richt zich vooral op het tegengaan van ongelukken met kwetsbare verkeersdeelnemers: kinderen, startende bestuurders, minder validen en ouderen.
- **Gedragbeïnvloeding** behoort een hoge prioriteit te krijgen. Daarbij dient preventief en correctief gehandeld te worden ten aanzien van b.v. snelheid en smartphonegebruik tijdens het rijden.
- **Betrouwbaar:** een robuust kernnet van primaire hoofdroutes van goede kwaliteit is nodig. De sterke punten van elke combinatie van (Hubs) vervoerssoorten ondersteunen elkaar als alternatief. Daartoe moeten mensen hun auto kunnen parkeren en hun fiets kunnen stallen in de nabijheid van OV-knooppunten. Geschikte alternatieve routes zijn beschikbaar bij wegonderhoud en incidenten.
- **Bereikbaarheid en infrastructuur.** Met een groeiende economie, dynamische werkpatronen, mensen die langer mobiel blijven, toename van auto's en vraag naar actieve vrijetijd; zal de vraag naar alle vormen van vervoer toenemen. Daarom is een goede en flexibele infrastructuur en op elkaar afgestemde vervoersmogelijkheden van groot belang. Combinaties met andere vervoersbehoeftes als doelgroepenvervoer en lokale initiatieven worden daarbij ingezet om ook in minder dichtbevolkte regio's adequate mobiliteit aan te bieden.
- **Vlot:** de ChristenUnie vindt dat er in en buiten de spits slechts minimale vertraging mag zijn voor het OV en de fietser. Voor de auto is voldoende doorstroming van belang. De belangrijkste opgave voor de komende jaren is de verbetering en versnelling van de verbindingen tussen de knooppunten Twente, Zwolle, Hardenberg. Dit betreft opwaardering van spoor en wegen en het aanleggen van snelle fietsverbindingen, gelijksoortig aan de F35. Routes met veel vrachtverkeer worden waar nodig verbreed van 2 naar 3 rijstroken om de doorstroming te verbeteren.
- **De reistijd** tussen Noord-, Oost- en Zuid-Nederland en de Randstad moet sneller. Dit kan door het spoor in te richten voor hogere snelheden en het verbeteren van de corridors A1 en A28, en regionale wegen als N35, 36, N48 en N50. Dit vraagt om een continue lobby in Den Haag en Brussel. Met provinciale investeringen in rijkswegen wordt terughoudend omgegaan.
- **Fietsgebruik** willen we stimuleren. Bij elk OV-knooppunt, zowel trein- als busstation, is de voorziening om een OV fiets te huren, te parkeren, met een goed netwerk van oplaadpunten.
- **Verduurzaming van het verkeer** behoort gestimuleerd te worden door opvoeren van het aantal laadpunten voor fietsen, personenauto's, vrachtauto's en bussen. Waterstofinitiatieven ondersteunt de provincie actief.

Luchtverkeer, scheepvaart en internationaal treinverkeer

De ChristenUnie vindt het investeren in vliegveld Lelystad als een back-up van Schiphol achterhaald. Het legt een te groot beslag op het milieu, levert teveel geluidsoverlast op en is daarmee slecht voor de leefbaarheid onder de aanvliegroutes.

De ChristenUnie hecht eraan dat Technology Base, het bedrijventerrein bij Twente Airport, goed tot ontwikkeling komt. Daarvoor is het nodig een bredere selectie aan bedrijven op het bedrijventerrein toe te staan. De instandhouding van het vliegveld is geen doel op zich voor de ChristenUnie.

De luchtvaart en scheepvaart moeten evenals andere bedrijfstakken hun aandeel leveren in het terugbrengen van de CO₂ en stikstofuitstoot.

Treinen en bussen

Voor lange afstanden geeft de ChristenUnie de voorkeur aan treinverkeer en daarom zijn goede aansluitingen en opstappunten voor internationaal treinverkeer belangrijk. Daarvoor wil ChristenUnie dat Overijssel zich inzet voor een snellere spoorverbinding tussen Amsterdam en Berlijn met een stop in Hengelo, naast de huidige lijn die naast Hengelo ook de stations Deventer en Almelo aan doet.

De ChristenUnie ziet schoon openbaar vervoer als een goed alternatief voor eigen vervoer. Meer asfalt leidt vaak tot meer drukte, ongevalsrisico's en filemomenten. Daarom wil de ChristenUnie dat er gewerkt wordt aan:

- + meer en snellere treinen tussen west en oost Overijssel en betere verbindingen met de Randstad vanuit Overijssel;
- + het aanleggen van inhaalsporen of spoorverdubbeling, extra perrons en ongelijkvloerse kruisingen, zodat intercity's en sprinters elkaar niet in de weg zitten;
- + aanleg van de Nedersaksenspoorlijn tussen Enschede-Emmen-Groningen. Dit zorgt voor een snelle verbinding tussen het oosten van Overijssel en Groningen, vergroting van de leefbaarheid van de dorpen langs de lijnen en ontlast bovendien station Zwolle;
- + de uitvoering van het genomen besluit tot elektrificatie van de spoorlijn Almelo-Mariënberg;
- + verduurzaming van de lijn Zutphen-Lochem-Hengelo;

Nieuwe stations

Door aanleg van nieuwe stations sluit het spoorvervoer beter aan bij de vervoersvraag van grote groepen reizigers in onze provincie. De ChristenUnie ziet graag nieuwe stations in Bergentheim, Staphorst, Hengelo Westermaat, Deventer-Zuid en Bathmen. Met nieuwe stations versterken wij een toegankelijk en vitaal platteland. Daartoe hoort ook het aantrekkelijk maken van stationsgebieden, zoals Kampen, Steenwijk, Hardenberg, Vriezenveen en Almelo. Waar in de randstad een randstadrail (combinatie van trein en metroverkeer) haar functie heeft gekregen, vereist het nader onderzoek of een dergelijk initiatief ook in Overijssel vorm kan krijgen.

Concrete punten:

- + Een goede toegankelijkheid van het openbaar vervoer voor ouderen en mensen met een beperking. De informatievoorziening, haltes, stations, bussen en treinen moeten daarop ingericht worden.
- + Inzetten op interprovinciale trajectkaarten zodat reizigers met één abonnement binnen verschillende provincies kunnen reizen. Het Blauwnet-concept moet geïntegreerd worden.
- + Betrouwbaar en kwalitatief hoogstaand zero-emissie openbaar busvervoer.
- + Aandacht voor sociale veiligheid van haltes en stations. Er worden goede afspraken met politie en het Openbaar Ministerie gemaakt om de veiligheid in het openbaar vervoer te verzorgen (tegengaan van zwartrijden, geweld tegen reizigers en personeel, vandalisme). Goede verlichting en goede fietsvoorzieningen maken hier onderdeel van uit.
- + Participatie van de provincie in nieuwe vormen van mobiliteit en lokale initiatieven buiten het kernnet.
- + Spoorwegovergangen moeten veilig zijn.
- + Het goederenvervoer over spoor wordt krachtig gestimuleerd evenals het goederenvervoer over water. Daarvoor zijn wel forse innovatieve spoorinvesteringen en ruimtelijke inpassingen noodzakelijk, omdat het bestaande spoornet te belastend is voor zwaar vervoer en bebouwde omgeving.

Eigen vervoer

Behalve alle voornoemde punten wil de ChristenUnie aandacht voor:

- + De provincie houdt het areaal aan wegen en vaarwegen kwalitatief op orde. Zij investeert op tijd in de renovatie of vervanging van bruggen en tunnels. Een groot deel van deze 'werken' komen de komende tijd in de vervangingsfase, de provincie stelt hiervoor een gedegen onderhoudsplan op.
- + De provincie legt in principe geen nieuwe wegen aan. De ChristenUnie richt haar beperkte provinciale middelen op beheer en onderhoud van bestaande wegen en op duurzamere vormen van vervoer. Een uitzondering is nodig als autobereikbaarheid nodig is bij grootschalige nieuwbouwlocaties.
- + Provinciale wegen dienen dorpskernen te mijden om de leefbaarheid te vergroten. De provincie onderzoekt of een rondweg een duurzamer en veiliger alternatief biedt. Dat heeft in de situatie van Ossenzijl prioriteit.
- + Voorzieningen van laadpalen en of waterstofstations. Nu autofabrikanten geen diesel- en benzineauto's meer gaan bouwen zal de vraag naar alternatieve energie toenemen. Het elektriciteitsnetwerk zal daarvoor gereed moeten zijn, waarvoor met netwerkbedrijven afspraken gemaakt moeten worden. Ook waterstofstations en de toevoer daartoe dienen afhankelijk van de ontwikkelingen daarin een plaats te krijgen.
- + Het stimuleren van deelauto's, deelfietsen en/of elektrische scooters. Daar waar het eigen eigendom voor veel mensen te duur gaat worden, parkeervoorzieningen ontbreken, eigen bezit ontsierend in het straatbeeld wordt en bus- en treinvoorzieningen ontbreken, initieert en ondersteunt de provincie initiatieven in samenwerking met gemeenten.
- + Het gebruik maken van elektrische auto's voor de energievoorziening van eigen huis of buurten.

Vervoer over water

De provincie stimuleert het verduurzamen van het scheepvaartverkeer door het opvoeren van het aantal elektrische laadpunten en waterstoftankstations voor binnenvaartschepen en recreatievaart.

De provincie:

- + bevordert de transitie van vrachtvervoer van de weg naar de binnenvaart;
- + draagt bij aan het versneld vervangen van binnenvaartmotoren voor duurzamere vormen van aandrijving;
- + ziet toe op handhaving van het landelijk verbod op 'varend ontgassen';
- + wil de druk de scheepvaart op de leefomgeving maximaal gelijk houden, maar bij voorkeur verminderen. De scheepvaart moet evenals andere bedrijfstakken haar aandeel leveren in het terugbrengen van de uitstoot van CO₂ en stikstof.

Kanaal Almelo de Haandrik

Rondom het Kanaal Almelo de Haandrik is schade ontstaan aan woningen en andere panden. Uit een aantal onderzoeken is gebleken dat een deel van deze schade is veroorzaakt door werkzaamheden van de provincie aan het kanaal. De provincie heeft hiervoor een schaderegeling opgesteld. De schade waar de provincie aansprakelijk voor is wordt volledig en ruimhartig vergoed. Daarnaast is er een regeling voor pandeigenaren die in het invloedgebied liggen, maar waarvan niet uit de onderzoeken is gebleken dat de schade veroorzaakt is door de werkzaamheden. Ook voor deze eigenaren is er een schaderegeling.

De ChristenUnie vindt dat de schaderegeling voortvarend uitgevoerd moet worden en dat de provincie daarbij de inwoners welwillend tegemoet moet treden.

Hoofdstuk 6. Regionale economie

Visie van de ChristenUnie

De ChristenUnie wil een economie die er is voor mensen in plaats van mensen die werken voor de economie. Geld en bedrijvigheid zijn middelen om samen een goed leven te leiden, met aandacht voor gezin en relaties. Een goede markt komt tot haar recht als arbeid, kapitaal en natuurlijke hulpbronnen, waaronder de natuur, geen tegengestelde krachten zijn en als ondernemers, werkgevers en werknemers van elkaars talenten profiteren. Dat zorgt voor binding in een krappe arbeidsmarkt. De focus in de economie hoort niet alleen te liggen op winstmaximalisatie, oneindige groei of overconsumptie, maar op duurzame regionale relaties, werkgelegenheid, behoud van ecosystemen en bloei van de gemeenschap. Een economisch beleid dat streeft naar maximale bloei, niet naar maximale groei. Dat noemen we brede welvaart. Dat is van belang voor alle keuzes die we maken ten aanzien van economische ontwikkelingen. Daarin passen de grote opgaven waar de provincie voor komt te staan, waaronder de energietransitie, verduurzaming van bedrijventerreinen, woningbouw en innovatie in de landbouw. Een daarop afgestemde arbeidsmarkt en scholing is voor de ChristenUnie van groot belang.

In de economie worden mensen niet gezien als kostenpost. Ook op regionaal niveau moeten nieuwkomers, arbeidsmigranten of andere kwetsbare mensen extra aandacht krijgen om aan het werk te komen of blijven. Economie is geen individuele aangelegenheid. De tijd dat we daar zo over dachten is voorbij. We moeten onze ogen openen voor lange termijn duurzame samenwerking.

We zien een trend ontstaan van mensen die weer samen willen werken: energiecoöperaties, coöperatieve grondexploitatie, lokale coöperatieve woningbouw. Deze organisaties hebben lokaal en regionaal een belangrijke rol en vaak een herkenbaar gezicht. De ChristenUnie juicht dit toe en wil dat deze organisaties zich duurzaam ontwikkelen.

Interregionale samenwerking in grensgebieden is wezenlijk voor duurzame economische ontwikkeling. De economie houdt niet op bij de grens.

Concrete punten:

- + De provincie stimuleert innovatie en ontwikkeling van het MKB.
- + Het uitgangspunt over de verdeling van de welvaart moet helpen zichtbaar te maken of onze economische bedrijvigheid toekomstbestendig is.
- + Regionale samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid, kennisinstellingen en het beroepsonderwijs willen we versterken via regionale samenwerking, dan wel in regiodeals.
- + We willen blijven inzetten op regiodeals, waarbij er meer aandacht moet komen voor de grote maatschappelijke opgaven.
- + Evenwichtige verdeling in aandacht en financiering tussen praktisch geschoolden en toponderzoekers in regiodeals en maatschappelijke opgaven.
- + We promoten leer-werktrajecten om kwetsbare groepen met afstand tot de arbeidsmarkt een kans op een echte baan te geven. Daarbij vraagt SROI nieuwe aandacht.
- + We benadrukken de maatschappelijke rol van bedrijven en hun bijdrage aan het algemeen belang, bijvoorbeeld door innovatie.
- + Opkomende coöperatieve organisaties helpen we een stap verder.
- + Geef sociaal ondernemers een grotere kans bij overheidsinkoop. Duurzaamheid en maatschappelijk- en sociaal ondernemen worden randvoorwaarden bij alle inkopen van de provincie.
- + We willen bewustwordingscampagnes tegen mensenhandel en uitbuiting in Overijssel.

Innovatie

Overijssel is een MKB-vriendelijke provincie. Het MKB zorgt voor de meeste banen, is de drager van de economie in Overijssel en daarmee een sector die ondersteuning behoeft. De provincie heeft wat betreft ondernemers en het ondernemersklimaat een faciliterende rol. Gezocht moet worden naar mogelijkheden om samen met ondernemers tot maatwerk te komen dat het ondernemerschap versterkt en bijdraagt aan een kringlooeconomie.

Innovatie is noodzakelijk voor een bloeiende economie. Bedrijven zijn vaak uitstekend zelf in staat te innoveren. Innovatie stimuleren is voor de provincie geen doel op zichzelf, maar een middel. De provincie richt zich bij het stimuleren van innovatie op bijdragen aan de grote maatschappelijke opgaven waar de provincie voor staat.

Concrete punten:

- + De provincie stimuleert innovaties die bijdragen aan de grote transities. Bijvoorbeeld een circulaire en digitale economie, beperking van de CO₂- en stikstofuitstoot en herstel van het ecosysteem.
- + Stimuleringsregelingen die laagdrempelig toegankelijk zijn voor het MKB, dat wil zeggen met eenvoudige regels en verantwoordingsrapportages.
- + Familiebedrijven zijn een sterk element in Overijssel en zijn vaak verankerd in de regio. Dit koesteren we door te blijven inzetten op het lectoraat.
- + Met een groot inkoopvolume moet de provincie voorop gaan in het aanschaffen van innovatieve producten en diensten.
- + Kansen voor startups bij aanbestedingen. Bij het aanbieden van projecten kunnen extra punten toegekend worden aan projectteams die expliciet met startende bedrijven (startups) werken.

Circulaire economie

De voorraad grondstoffen die de aarde kan leveren is eindig. Het lineaire model van steeds weer nieuwe materialen gebruiken en oude materialen als afval afdanken is niet houdbaar. De ChristenUnie wil een nog sterkere focus op een circulaire economie, waarin materiaal wordt gebruikt en producten en materialen na gebruik door hergebruik en recycling een hoogwaardige toepassing krijgen. We realiseren ons dat hergebruik niet ophoudt bij provincie- of landgrenzen.

Concrete punten:

- + De Provincie zet allereerst in op het verminderen van de vraag naar primaire grondstoffen.
- + Industrie waarin veel gebruik gemaakt wordt van water vraagt om minder “verslindende” oplossingen.
- + Samenwerken loont. We pleiten voor een sterker interprovinciaal circulair programma. Koppel voorbeeldbedrijven, desnoods over provinciegrenzen heen.
- + De provincie ondersteunt bedrijven/coöperaties en initiatieven die van reststromen kasstromen weten te maken en maakt daarbij gebruik van haar invloed in fondsen welke zij ondersteunt.
- + De provincie stelt zich soepel op bij innovaties voor hergebruik die door regeldruk belemmerd worden. Dat kan door tijdelijke ontheffingen of verandering van regels. Het meldpunt circulaire economie vraagt meer aandacht
- + De factor afval is in een circulaire economie een belangrijke component welke meer waarde moet krijgen in het totaal van de keten, waarbij vanaf 2030 bij voorkeur alle afval hergebruikt gaat worden.

- ⊕ De provincie bevordert daartoe Diftar in alle gemeenten in Overijssel, waarbij preventie van afval een belangrijke rol moet spelen.
- ⊕ Zij ziet toe op het afvalbeleid van bedrijven en bedrijven die daarin handelen (bijvoorbeeld schroot- en papierhandelaren), beïnvloedt deze door vergunningen en gaat in haar deelname in afvalbedrijven zich richten op hergebruik en minder op verbranding.
- ⊕ In haar inkoopbeleid richt de provincie, bij voorkeur ook samen met de Overijsselse gemeenten, zich op producten of diensten die bijdragen aan een circulair gebruik en onderwerpt deze tenminste aan een *circularity check*, met als oogmerk het product of de dienst te kiezen welke het meest duurzaam en circulair of deelbaar is.
- ⊕ In samenwerking met de gezondheidssector en industrie werkt de provincie aan het tegengaan van medisch afval, waaronder bijvoorbeeld infuuszakken, luiers (recyclingfabriek) en medicijnresten in het riool- en grondwater.
- ⊕ De provincie daagt burgers en bedrijven uit door het instellen van prijzen of beloningen om initiatieven van hergebruik breder bekend te maken en daardoor de *mindset* te veranderen.
- ⊕ Kringlooeconomie streeft ook naar werken en wonen dichtbij. De ChristenUnie zet - naast de stedelijke netwerken - daarom ook in op de kracht van de regionale streekcentra Hardenberg en Steenwijk en regionale centra met economische potentie zoals bijvoorbeeld Rijssen-Holtén, Vriezenveen, Genemuiden, Raalte, Nijverdal en Staphorst. Op die manier moet ook bijgedragen worden aan de vitaliteit van het platteland.
- ⊕ Hergebruik van materialen en (grond)stoffen vraagt om professionalisering. Het onderwijs kan daarbij helpen, waarbij jongeren vanuit creativiteit en ondernemerschap bijdragen aan hun eigen toekomst.

Digitale Economie

De interneteconomie is bijna volledig verweven met de traditionele economie. Veel van onze transacties vinden plaats via een beeldscherm. Ook productie wordt aangestuurd door computers en in de logistiek is robotisering aan de orde van de dag. Dit heeft gevolgen voor ons begrip van de economie. Nieuwe vragen om bescherming. Steeds meer mensen en bedrijven worden slachtoffer van oplichting. Veiligheid op de digitale markt blijft onverminderd belangrijk. De beveiliging van eigen systemen zijn daar een voorwaarde voor.

Concrete punten:

- ⊕ Aandacht voor digitale criminaliteit.
- ⊕ De provincie werkt met gemeenten aan een goede digitale bereikbaarheid: snel vast internet en een stabiel 5G-netwerk.
- ⊕ De provincie stimuleert cyberweerbaarheid bij clusters van bedrijven. Bedrijven kunnen vaak alleen samen deze kennis aantrekken en behouden. Zij helpt bij het oprichten van regionale cyberweerbaarheidscentra.
- ⊕ De provincie werkt volgens '*ethical by design*'. Ethiek wordt bij het ontwerp van nieuwe toepassingen direct meegenomen. In digitale toepassingen wordt de 'menselijke maat' gewaarborgd, met transparantie en voorkoming van machtsconcentratie bij gebruik van algoritmes en *artificial Intelligence*.

Bedrijventerreinen en binnensteden

Voor de economie zijn bedrijventerreinen en binnensteden erg belangrijk. Goede duurzame en vitale werklocaties vormen de basis van een aantrekkelijke werkomgeving. Een specifiek programma, gericht op gezamenlijk eigenaarschap is nodig om bedrijventerreinen collectief verantwoordelijk te maken voor gezamenlijke energietransitie. Dat geldt voor zowel de korte als lange termijn. Bij ontwikkeling

van bedrijventerreinen moet daarom altijd gekeken worden naar de draagkracht van de lokale economie. Ontwikkeling voor werknemers van buiten leidt tot een fictieve som van niet bestaand arbeidspotentieel. Het levert een regio weinig op. We zetten daarom in op zorgvuldige ontwikkeling. Ook vitale binnensteden dragen bij aan een prettige leefomgeving. Lege kantoren en winkels vormen een risico voor een veilige omgeving. Leegstand in het centrum willen we tegengaan met herstructureringsmaatregelen. Dit krijgt vorm in de omgevingsvisie.

Concrete punten:

- + We pleiten voor het revitaliseren van bestaande bedrijventerreinen boven de ontwikkeling van nieuwe, waarbij er veel aandacht komt voor klimaatbestendige en natuur inclusieve inrichting in bestaande en nieuwe terreinen. De draagkracht van de lokale economie en lokale bodem zijn daarin belangrijke criteria.
- + De provincie investeert in revitaliseren of transformatie van oude bedrijventerreinen. Zij helpt gemeenten bij planvorming en investeert samen met de gemeente in eventuele onrendabele toppen die vaak bij deze projecten voorkomen.
- + De ChristenUnie is tegen de “verdozing” van het landschap, waarbij de werkgelegenheid minimaal is. Vastgoedontwikkelaars zijn verplicht een verwijderingsbijdrage te alloceren voor eventuele herontwikkeling.
- + De provincie stimuleert het omzetten van leegstaande kantoorpanden en winkelpanden in woonruimte.

Onderwijs en arbeidsmarkt

Regionale samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid, kennisinstellingen en het beroeps- onderwijs moet versterkt worden. Daardoor kan een goede balans in aanbod en vraag in de arbeidsmarkt bevorderd worden. Innovatie in de regio wordt versterkt door het samenwerken tussen bedrijven en kennisinstellingen in *communities* (*fieldlabs*, *living labs*, kenniswerkplaatsen) waar professionals, studenten, docenten en onderzoekers samen werken aan innovaties en het oplossen van maatschappelijke vraagstukken.

- + De beschikbaarheid van goed opgeleide medewerkers is bepalend voor de omzetgroei van een onderneming. Onderwijs en arbeidsmarkt moeten elkaar op alle niveaus kunnen vinden. Het is nodig om de ontwikkeling van toponderzoekers en toptalenten in het vakonderwijs te versterken. Naast beschikbaarheid is ook wendbaarheid van medewerkers belangrijk. Het stimuleren van Leven Lang Ontwikkelen is daarvoor essentieel, evenals het beschikbaar maken van sector overstijgende scholingsfondsen.
- + Veel beroepen van nu verdwijnen en er worden nieuwe kwaliteiten van werknemers gevraagd. Er is nu bijvoorbeeld een groot tekort aan technici rond energietransitie, medewerkers in de zorg, en veel administratief werk is geautomatiseerd. Een daadkrachtige gezamenlijke aanpak van ondernemers, onderwijs en gemeenten met provincie is nodig, waarbij de provincie een leidende rol neemt.
- + Op dit moment komen bedrijven arbeidskrachten tekort. Het is verleidelijk studenten vroeg van de opleiding te halen en aan het werk te zetten. De ChristenUnie wil ervoor waken dat dit ten koste gaat van de persoonsvorming van deze jonge mensen. Studeren of een vakopleiding volgen is immers meer dan een vak leren. Het uitgangspunt moet daarom zijn dat niemand zonder diploma de arbeidsmarkt op gaat.
- + Geef sociaal ondernemers en startups een grotere kans bij vestiging en overheidsinkoop. De mogelijkheid om sociale ondernemingen onderdeel te laten zijn van parkmanagement op een bedrijventerrein verdient nadere uitwerking. Social return (waarbij een ondernemer niet alleen een hoge winst wil behalen, maar ook wat terug doet voor de samenleving) wordt een

essentieel onderdeel bij alle inkopen van de provincie. De ChristenUnie kiest voor een programma om sociaal ondernemerschap te stimuleren.

- + De overheid moet voldoende mensen met een beperking in vaste dienst nemen. We promoten leer-werktrajecten om kwetsbare groepen met afstand tot de arbeidsmarkt een kans op een echte baan te geven.
- + Naast de inspanningen die op Europees en landelijk niveau worden gedaan, moet ook de provincie zich inspannen voor het wegnemen van knelpunten in ruimtelijk en economisch beleid. Er zijn regionale ondernemersprogramma's om grensoverschrijdende samenwerking tussen bedrijven te stimuleren.
- + 1000-kansenplan. De ChristenUnie streeft naar een sterke *Human Capital Agenda* met een hernieuwd 1000-kansenplan. Dat plan is gericht op werk voor de kwetsbare groepen op onderwijs en de arbeidsmarkt, zoals ouderen, jeugdzorgjongeren, vluchtelingen, inburgeraars en mensen met een beperking. Nog steeds zijn er groepen mensen die aan de kant blijven staan.
- + Duitse buur. Duitsland als buurland en handelspartner vraagt om investering in de Duitse taal, waarbij de provincie met het onderwijs door middel van onderzoek en afstemming kan bijdragen.
- + Internationaal. Duitsland is essentieel als economische partner voor Overijsselse bedrijven. Grensoverschrijdende handelsrelaties moeten primair op de nabije buurlanden zijn gericht.

Recreatie en toerisme

De inzet op de vrijetijdseconomie heeft zijn vruchten afgeworpen. Een toenemend aantal toeristen bezoekt Overijssel. De inzet op meer en massatoerisme dient te worden herijkt. Spreiding van toerisme (Giethoorn) dient te worden gestimuleerd. Uitbreiding van vakantieparken dient tegen het licht worden gehouden gelet op het gebruik van schaarse ruimte.

Kwalitatieve recreatie betekent ook meer aandacht voor streekeigen ontwikkelingen. De inzet op lokale producten (streekproducten) verdient aandacht. Ook de recreatie van een toenemend aantal ouderen, die zorgbehoefte hebben biedt nieuwe kansen. De oude ambachten in de Kop van Overijssel als punterbouw, rietteelt en visserij dragen bij aan het eigen gezicht van het toerisme in de regio.

In de komende jaren zal er een groeiende groep inwoners gebruik willen maken van voorzieningen op het gebied van sport en cultuur, fietsen, wandelen en andere vormen van vrije tijdsbesteding zoals het toeristisch gebruik van parken en natuur. Daarnaast is er sprake van een groeiende groep mensen die in de stad wonen en in de buurt van de stad voorzieningen nodig hebben voor ontspanning en vrije tijd. Dat geeft spanning in het gebruik van de ruimte en natuur. De grote maatschappelijke opgaven gaan de recreatieve sector niet voorbij. Educatieve activiteiten daarop gericht, bewust watergebruik, kennismaking met houdbare landbouw en lokale productie en producten zijn

Nationale Landschappen en Nationale Parken

De Nationale Landschappen (IJsseldelta en Noordoost Twente) en Nationale Parken (Weerribben Wieden en Sallandse Heuvelrug) moeten voldoende gefinancierd blijven, waarbij belangrijk is dat partners in en om de gebieden bijdragen aan de ontwikkeling van hun eigen regio.

Hoofdstuk 7. Cultuur en sociale kwaliteit

Visie van de ChristenUnie

Creativiteit zit in de schepping en biedt de samenleving een spiegel. Kunst kan het leven verrijken. Kunst kan confronteren, je stilzetten of juist wakker schudden. Kunst kan leiden tot verwondering. Kunst en cultuur horen bij ons wezen.

Onze cultuur kent een rijke geschiedenis en is drager van onze identiteit. Kunst en cultuur zijn daarmee allereerst van en voor de samenleving. De provincie kan een rol vervullen als subsidieverstrekker, opdrachtgever en hoeder van ons culturele klimaat en erfgoed. Bijzondere gebouwen, voorwerpen, tradities, foto's, films en verhalen tonen de geschiedenis van onze provincie. Erfgoed vertelt niet alleen de vaderlandse geschiedenis, maar ook de regionale en lokale geschiedenis. Belangrijke aandacht verdient het kerkelijk erfgoed. Monumentale kerkgebouwen zijn beeldbepalend in steden en dorpen. Voor veel Nederlanders zijn kerken dragers van herinneringen aan belangrijke momenten in het leven en bieden ze een plek voor bezinning. Door tekort aan geld is er echter steeds weer de kans op achterstallig onderhoud. Er is sprake van toenemende leegstand. Niet alle kerken kunnen behouden worden, maar er liggen wel kansen in een waardige alternatieve bestemming.

Kunst is voor en van iedereen. Het is belangrijk dat er toegankelijk aanbod van kunst en cultuur is, in het bijzonder voor jongeren. Door beoefening van de amateurkunsten ontdekken en ontwikkelen zij hun creatieve talenten. Cultuureducatie is een belangrijk onderdeel van hun vorming en verdient een plek in het onderwijs.

Monumenten

Onze geschiedenis verdient bescherming. Monumentale (kerk)gebouwen zijn cultuurhistorisch waardevol en zijn beeldbepalend in steden en dorpen. Met geld van de rijksoverheid hebben veel gemeenten en provincies kerkenvisies geschreven. We verwachten dat de komende jaren opnieuw veel kerken zullen worden gesloten en dat het niet eenvoudig zal zijn om voor alle monumentale kerkgebouwen nieuwe bestemmingen te vinden.

Concrete punten:

- ⊕ Behoud en bescherming van erfgoed, met een verdere nadruk op agrarisch-, industrieel- en religieus erfgoed.
- ⊕ Erfgoed wordt ook digitaal bewaard, zodat er een naslagwerk ontstaat van het provinciaal erfgoed.
- ⊕ De provincie stimuleert herbestemming bij leegstaande erfgoedobjecten. Het behoud van erfgoed is gebaat bij een passende bestemming.
- ⊕ De provincie subsidieert eigenaren van monumentale niet-woonhuizen bij de restauratie van hun rijksmonumenten.
- ⊕ Erfgoed moet ook 'beleefd' worden. Wij zetten in om het provinciaal erfgoed ook beleefbaar te maken door bijvoorbeeld verruimen van openstelling en wandel- en fietsroutes langs erfgoed.
- ⊕ De provincie draagt zorg voor een adequate uitvoering van haar wettelijke taken voor het bewaren van archeologische vondsten.
- ⊕ De provincie biedt gemeenten ondersteuning bij cultuureducatie en cultuurparticipatie en bij de uitvoering van haar erfgoedtaken.

- ⊕ De provincie trekt samen met het Rijk op en zorgt voor financiering voor het noodzakelijk onderhoud van rijksmonumenten. Daarbij is er bijzondere aandacht voor het duurzamer maken van monumenten en voor kerkelijk erfgoed.
- ⊕ De provincie stelt elke vier jaar een erfgoedmonitor op. In deze monitor wordt ook gekeken naar eventuele herbestemming van monumenten.
- ⊕ De provincie ziet erop toe dat naoorlogse monumenten ook een plek krijgen in het erfgoedbeleid.

Cultuurhistorie in het landschap

Overijssel heeft karakteristieke landschappen, die grotendeels de identiteit van de regio bepalen. Een gevarieerd landschap zorgt voor een hogere waardering van onze woonomgeving en ons werkmilieu. Het belang van de cultuurhistorie moet een sturende factor zijn bij de beoordeling van ruimtelijke ontwikkelingen. Soms leveren nieuwe ontwikkelingen en nieuwe ingrepen in het landschap juist geld op waarmee de meest waardevolle landschapselementen behouden kunnen worden.

Bij cultuureducatie kan landschapseducatie een grotere rol spelen. De provincie heeft een taak in het beschrijven van karakteristieke landschappen (in kwaliteitsgidsen, gebiedsprofielen) en in het borgen van de gebiedskwaliteiten in de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening. Bij ingrepen in het landschap moeten initiatiefnemers aangeven hoe ze omgaan met het kwaliteitsbeleid.

Concrete punten:

- ⊕ Het belang van de cultuurhistorie moet een sturende factor zijn bij de beoordeling van ruimtelijke ontwikkelingen.
- ⊕ Bij de inpassing van windmolens en de aanleg van zonneweides kijkt de provincie niet alleen naar economische argumenten, maar ook naar de kwaliteiten van het landschap.

Kunst en cultuur

Mensen zijn creatieve wezens. God, onze Schepper heeft ons creatieve talenten gegeven waar we van genieten. Kunst en cultuur horen bij ons mens-zijn en zijn waardevol voor een open en bloeiende samenleving. Bibliotheken, concertzalen, musea en toneelhuizen; het zijn plekken waar mensen graag zijn. Kunst kan het leven mooier maken, mensen bij elkaar brengen en een nieuwe kijk ergens op geven, zowel in het mooie als in het lijden. Onze cultuur kent een rijke geschiedenis en is een belangrijk onderdeel van wie wij zijn. Kunst en cultuur zijn daarmee echt van en voor de samenleving. De overheid dient daarom op te treden als subsidieverstrekker, opdrachtgever en beschermer van ons culturele klimaat en erfgoed.

De ChristenUnie vindt het belangrijk dat kinderen en jongeren met kunst en cultuur in aanraking komen. Door beoefening van amateurkunsten ontdekken en ontwikkelen zij hun creatieve talenten. Cultuur is een belangrijk onderdeel van hun ontwikkeling en verdient een plek in het onderwijs. Het is belangrijk dat er voor kinderen en jongeren een toegankelijke aanbod van kunst en cultuur is. In Overijssel verdienen de Moderne Devotie, de Hanze en Twente bijzondere aandacht in het cultuuraanbod van de provincie. Overijssel investeert samen met Gelderland in een sterke symfonische voorziening. Daarnaast verdienen kleinschalige bovenlokale cultuurproducties aandacht.

Culturele ontmoetingsplekken

Als het gaat om culturele ontmoetingsplekken is de provinciale rol het ondersteunen van initiatieven om de leefbaarheid in dorpen en kernen te ondersteunen. Steeds vaker zijn cultuurgebouwen multifunctioneel. Zo is de bibliotheek al lang niet meer alleen maar de plek om boeken te lenen. Steeds

vaker is er veel meer te doen. Mensen kunnen er cursussen volgen, het is een ontmoetingsplek en de bibliotheken zijn een belangrijk onderdeel om een gemeente leefbaar te houden. In de eerste instantie zijn gemeenten en de bibliotheken zelf verantwoordelijk voor hun functie voor de samenleving. Dit geldt voor steden, maar zeker ook voor dorpen en kleine kernen. De provinciale rol is vooral gericht op het ondersteunen van initiatieven om de leefbaarheid in dorpen en kernen te ondersteunen.

Concrete punten:

- Talentontwikkeling vormt de basis voor het provinciale culturele klimaat. Creatieve broedplekken zoals culturele podia, kunstvakonderwijs zijn daar belangrijk voor en worden daarom ondersteund door de provincie.
- De provincie ondersteunt plannen van de gemeente om in het kader van de leefbaarheid (openbare) bibliotheekvoorzieningen of andere vergelijkbare ontmoetingsplekken in dorpen en kernen bereikbaar en betaalbaar te houden.
- Oude provinciehuis. De ChristenUnie wil dat de oude statenzaal een nieuwe bestemming krijgt ten behoeve van de Overijsselse historie en democratie.

Gezondheid en Welzijn

De ChristenUnie staat voor een samenleving waarin we zorgen voor elkaar en iedereen mee kan doen. Daarbij wil de ChristenUnie ook inzetten op het bevorderen van gezondheid. En dan gaat het om fysieke gezondheid maar ook om het mentale welbevinden en zingeving. We willen dat iedereen tot bloei kan komen, kan meedoen en zich kan ontwikkelen. De leefomgeving speelt hierbij een grote rol en de provincie kan een belangrijke bijdrage leveren aan het bevorderen hiervan. Positieve gezondheidsprogramma's moeten effectief zijn en niet opgaan in kleine projecten.

Iedereen telt en doet mee

Ieder mens is uniek en waardevol. Ieder mens telt daarom mee en moet ook mee kunnen doen. De ChristenUnie wil dat de provincie zich blijft inzetten voor een inclusieve samenleving waarin iedereen zich gezien voelt en gelijke kansen heeft. Het moet niet uitmaken waar je bent geboren of hoe je situatie nu is. Kinderen moeten gezond op kunnen groeien en zich kunnen ontwikkelen, er moet goede en nabije zorg zijn voor iedereen, voorzieningen moeten toegankelijk zijn voor mensen met een beperking en ook ouderen moeten mee kunnen blijven doen. De provincie biedt daarbij ruimte aan burgerinitiatieven en faciliteert deze.

Concrete punten:

- + De provincie stelt elke vier jaar een sociale agenda op met daarin aandacht voor participatie van jong en oud, participatie van mensen met een beperking, vrijwilligers en (jonge) mantelzorgers, asielzoekers en migranten, gelijke kansen en de bestrijding van armoede.
- + De provincie onderschrijft het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.
- + De provincie is een toegankelijke organisatie, op fysiek en digitaal gebied. Dit vertaalt zich in:
 - o provinciale gebouwen zijn goed toegankelijk
 - o in het personeelsbeleid van de provincie is toegankelijkheid een belangrijk aspect
 - o de website van de provincie en aan haar gelieerde organisaties zijn goed toegankelijk
 - o jaarlijks wordt de Week van de Toegankelijkheid georganiseerd door de provincie
- + Ondersteuning van vrijwilligersorganisaties en deskundigheidsbevordering van vrijwilligers. Projecten voor vrijwilligers kunnen aanspraak maken op een financiële bijdrage van de provincie.
- + Bevorderen van toegankelijke zorg en een dekkend zorglandschap. Iedereen heeft recht op goede zorg en deze moet in alle regio's beschikbaar zijn.

- ⊕ De energietransitie kan de ongelijkheid vergroten. De provincie komt daarom met een plan om samen met gemeenten deze ongelijkheid te bestrijden.
- ⊕ De provincie bestrijdt armoede en sociale uitsluiting, bijvoorbeeld door het ondersteunen van zelfhulporganisaties.
- ⊕ Ondersteuning van vrijwilligersorganisaties en deskundigheidsbevordering van vrijwilligers op basis van goede projectplannen.
- ⊕ De provincie zet naar vermogen in op een gastvrije ontvangst van vluchtelingen, die op Nederland zijn aangewezen. Gemeenten zijn verplicht een bepaalde hoeveelheid vluchtelingen opvang te bieden en hun integratie in onze samenleving te bevorderen. De provincie houdt in de gaten of gemeenten aan deze verplichting voldoen en zet zich in om gemeenten te helpen hun verplichtingen na te komen.

Sport voor iedereen

Sport is een mooie manier om door God gegeven talenten te ontwikkelen en de volksgezondheid te bevorderen. Sport is ook een praktische manier om te leren respectvol met elkaar om te gaan. De ChristenUnie ziet voor de provincie een stimulerende en ondersteunende rol op het terrein van de (breedte)sport en gehandicaptensport. Bijvoorbeeld als er op dit gebied samen gewerkt moet worden tussen gemeenten, waaronder het afstemmen van accommodaties (wat komt waar) en het stellen van prioriteiten bij het geven van subsidies voor sportactiviteiten.

De ChristenUnie wil geen overheidsgeld inzetten bij het deelnemen (financieel of anders) aan grootschalige (internationale) sportevenementen die qua uitstraling het niveau van de provincie overstijgen.

Concrete punten:

- ⊕ Het ondersteunen van gemeenten bij het afstemmen van hun sportaccommodaties (bijvoorbeeld sporthal versus zwembad).
- ⊕ De regionale sportinfrastructuur versterken en inzetten op een leefomgeving die uitnodigt tot sporten om daarmee het bewegen te stimuleren.
- ⊕ Het ondersteunen van het jeugdfonds sport & cultuur zodat kinderen en jongeren op dit vlak gelijke kansen hebben.
- ⊕ Het stimuleren van lokale overheden om zich (gezamenlijk) actief in te zetten voor gehandicaptensport.

Hoofdstuk 8. Kwaliteit openbaar bestuur

Visie van de ChristenUnie

De provincie heeft een aantal wettelijke taken die zich vooral richten op ruimte, natuur, mobiliteit en water, die weer samen komen in het omgevingsbeleid. Ook cultuur hoort voor een deel tot de taken van de provincie, waar dit de lokale belangen overstijgt. Naast de wettelijke taken kan de provincie zelf bepalen welke taken zij wil aanpakken. Er is immers sprake van een open huishouding, zoals vastgelegd in artikel 124 van de grondwet. De basisgedachte van de provincie is wel dat een taak het beste zo dicht mogelijk bij de burger kan worden uitgevoerd. De provincie houdt zich, naast haar wettelijke taken, dus vooral bezig met zaken die gemeente-overstijgend zijn en regie of anderszins afstemming vragen. Hier zal vooral sprake van zijn wanneer er (boven)regionale kwesties of sector-overstijgende zaken spelen, en gemeenten niet in staat zijn de betreffende zaken aan te pakken of op te lossen. Een goed voorbeeld is de huisvestingsproblematiek van arbeidsmigranten. Wanneer deze situatie zich voordoet, kunnen Provinciale Staten zelfstandig besluiten om een provinciale inzet te leveren en het takenpakket uit te breiden. Zowel de grondwet als de provinciewet geven provincies deze mogelijkheid en wat de ChristenUnie betreft blijft dit zo.

Vanuit de overtuiging dat een taak het beste zo dicht mogelijk bij de burger wordt uitgevoerd, hoort het beleid rondom zorg en welzijn in de eerste plaats thuis bij de gemeente. Als lokaal beleid echter structureel de gemeentegrenzen overschrijdt, zoals bijvoorbeeld het geval is bij regionale omgevingsdiensten en ook bij regionale samenwerking of gemeenschappelijke regelingen voor jeugdzorg en maatschappelijke opvang, is het goed om te heroverwegen of deze taken wel bij de juiste overheidslaag geplaatst zijn. De beperkte mogelijkheden tot politieke controle op deze organisaties leidt tot de vraag of een verankering binnen de provinciale overheid –met uitvoeringsorganisaties waarin de gemeenten betrokken zijn- niet de voorkeur verdient.

De ChristenUnie vindt met name sociaal flankerend beleid vanuit haar visie belangrijk. Zo is de economische opgave nauw verbonden met de arbeidsmarkt. De arbeidsmarkt-agenda is daarmee van duurzame waarde voor de provincie, hoewel sociale zekerheid en participatie vooral een taak van de gemeente zijn.

Concrete punten:

- ⊕ Nederland is als eenheidsstaat ontstaan vanuit de kracht en zelfstandigheid van de provincies. Provincies moeten die regionale autonomie voortdurend inhoud geven.
- ⊕ De verantwoordelijkheid voor een groot aantal taken is verplaatst van het rijk naar de gemeenten. Het gemeentebestuur heeft veel vrijheid bij de uitvoering van deze taken. De provincie treedt zo weinig mogelijk in deze vrijheid.
- ⊕ De ChristenUnie heeft er vertrouwen in dat de gemeenten in Overijssel hun taken goed oppakken. Daarvoor werken gemeenten ook veel met elkaar samen. Structurele samenwerking tussen gemeenten mag echter niet leiden tot verarming van de lokale democratie. Zolang de gemeenten hun taken goed uitvoeren en het democratisch proces gewaarborgd blijft, blijft de provincie op afstand. Mochten zich grote en structurele problemen voordoen, dan kan er besloten worden om deze bovengemeentelijke taken over te nemen.
- ⊕ Provinciebesturen moeten onder andere op grond van de Omgevingswet maximaal samenwerken met de waterschappen in het belang van duurzaam waterbeheer.

Bestuursstijl

De ChristenUnie pleit voor een houding die luisterend, samenwerkend, verbindend, dienend en integer is. Het provinciebestuur is het meest effectief in samenwerking met andere partijen. Belangrijk hierbij zijn de gemeenten, waterschappen, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven, scholen en universiteiten. Dat betekent dat de provincie vaak zal participeren in netwerken om haar doelen te bereiken. Dit vraagt om transparantie en integriteit ten opzichte van de inzet en de te bereiken doelen. En om een duidelijke rolverdeling tussen het college van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. Ondernijning is een groot probleem waar wij onze ogen niet voor sluiten. Een goede screening van de mensen die binnen het bestuur actief zijn, is daarom gewenst. Daarnaast pleiten wij voor structurele aandacht voor integriteit. In de statenperiode 2019-2023 is hier een goede start mee gemaakt, wat de ChristenUnie graag gecontinueerd ziet. Zo creëren we bewustwording voor de risico's van beïnvloeding van de besluitvorming door mensen/organisaties met andere belangen.

Digitale overheid

In een toenemende digitale omgeving bij de overheid wordt het menselijk contact schaarser. De menselijke blik bij de overheid en in de besluitvorming blijft van grote waarde. De ChristenUnie is geen tegenstander van digitalisering van het overheidshandelen, maar wil wel dat de 'menselijke blik' in het contact met de inwoners van Overijssel voorop staat. Naast mensen staan is een duurzame waarde in het openbaar bestuur. De ChristenUnie wil dat digitalisering de burger niet van de overheid vervreemdt. In de komende periode dient bewust het digitaliseringsbeleid op het aspect van de 'menselijk blik' te worden getoetst. Zo mogen digitale subsidieaanvragen geen toegankelijkheidsbelemmeringen opleveren. Eenvoud in aanvragen dient te worden bevorderd.

Concrete punten:

- ⊕ De provincie behartigt het openbaar provinciaal belang. Dat belang is niet beperkt tot de terreinen waar de wet haar taken geeft, maar strekt zich ook uit tot domeinen waar geen wettelijke taak voor de provincie ligt. Om die reden wordt periodiek de [Brede Welvaart](#)-index toegepast. De stand van zaken op de terreinen van welzijn, duurzaamheid en (on)gelijkheid in Overijssel wordt gemonitord en beleidsinitiatieven worden vervolgens genomen.
- ⊕ De overheid is meer dan ooit medespeler in een netwerksamenleving. Om die reden onderhoudt het provinciebestuur intensieve contacten met organisaties, bedrijven en instellingen die van belang zijn voor de provinciale samenleving en worden zij betrokken bij de beleidsbepaling.
- ⊕ De zelfstandigheid van de provincies staat niet ter discussie. Waar nodig wordt op bovenregionaal niveau samengewerkt, maar dit gebeurt steeds vanuit het perspectief van de zelfstandige provincie.
- ⊕ In gemeenschappelijke regelingen dienen Provinciale Staten zelf een zienswijze op begrotingen en verantwoordingen in; om bestuurders niet in de rol van zowel uitvoerder als controleur te manoeuvreren wordt het indienen van zienswijzen nooit gemandateerd aan het College.
- ⊕ De provincie dient transparant te zijn en geeft daarom inzicht in geautomatiseerde processen en gebruik van algoritmes. De provincie houdt van al haar werkzaamheden actief en controleerbaar bij welke algoritmes zij op basis van welke informatie voor welk doel gebruikt.
- ⊕ Kritische zelfreflectie is nodig. Daarom maakt de provincie geld vrij voor onderzoek naar haar eigen beleid (het zogenaamde artikel 213a-onderzoek).

- ⊕ De provincie ziet erop toe dat elke gemeente een actieve rekenkamer heeft.
- ⊕ Ondernijning gaan we tegen. Daarin werkt de provincie samen met andere overheden. Bij enige twijfel doen we onderzoek naar de herkomst van bezit.
- ⊕ Een provincie treedt op als partner van de gemeente bij het op orde houden of krijgen van de financiële huishouding.

Hoofdstuk 9. Financiën

Visie van de ChristenUnie

Het provinciebestuur stemt haar beleid af op de beschikbare middelen. Waar mogelijk zal zij samen met haar partners afspraken maken over de financiering van het voorgestane beleid. Dat kan zijn door het aangaan van constructies die gezamenlijke financiering behelzen, of door (gezamenlijke) acties richting het rijk of Europese subsidies. Ook kan de provincie de regionale ontwikkeling of verduurzaming stimuleren door het beschikbaar stellen van alternatieve financiële instrumenten, zoals revolverende fondsen.

Provinciale belasting

Om eigen beleid te kunnen voeren en een goede partner te zijn is een open huishouding voor de provincie essentieel. Met het oog op die open huishouding vindt de ChristenUnie een eigen provinciale belastingheffing van groot belang. Verhoging van de provinciale belasting is goed denkbaar als grote maatschappelijke opgaven (bijvoorbeeld milieu- en klimaatbeleid of openbaar vervoer) aantoonbaar vragen om extra investeringen. In Overijssel is de motorrijtuigenbelasting al sinds 2013 niet meer geïndexeerd.

Het systeem van belastingheffing door opcenten op de motorrijtuigenbelasting staat ter discussie. Doordat het rekeningrijden naar verwachting in 2030 wordt ingevoerd kan de huidige systematiek van opcenten niet meer blijven bestaan. De ChristenUnie is voorstander van een eigen belastinggebied voor de provincie omdat dat recht doet aan de open huishouding van de provincie. De ChristenUnie wil bij voorkeur een alternatieve provinciale belasting op wegvervoer invoeren. Een effect daarvan kan zijn dat mensen bewuster omgaan met eigen vormen van vervoer.

Toekomst provinciale financiën

De financiën van Overijssel staan er rooskleurig voor. Toch zijn er twee belangrijke zaken om rekening mee te houden voor de komende jaren:

- ⊕ De opbrengst van de verkoop van de Essentaandelen is op allerlei manieren besteed aan belangrijke maatschappelijke opgaven. Deze opbrengsten zijn echter eindig.
- ⊕ Er is een discussie gaande over het provinciefonds en de mate waarin provincies hun huidige budgetten zullen houden.

Het is van belang voor te sorteren op een periode waarin er minder (incidentele) middelen beschikbaar zullen zijn.

Om ambitieus provinciaal beleid te kunnen financieren, zal de provincie haar eigen organisatie zo efficiënt mogelijk moeten inrichten. Organisatorische samenwerking met gemeenten en andere provincies kan daar een belangrijke bijdrage in leveren. Dit is ook nodig vanwege het personeelstekort, dat ook provincies en gemeenten niet voorbijgaat.

De ChristenUnie wil dat de provincies zich als partner van gemeenten opstellen bij het op orde krijgen en houden van de gemeentelijke financiële huishouding. Dit is een houding van willen meedenken, adviseren en de eigen gemeentelijke verantwoordelijkheid blijven respecteren. Dit gaat verder dan het wettelijk financiële toezicht.

In de afgelopen jaren bleef steeds veel geld over, wat vooral veroorzaakt werd door het (nog) niet uitvoeren van reeds gepland projecten. Een reële planning en een reële budgettering is belangrijk voor inzicht in de werkelijke financiële stand van zaken.

Concrete punten:

- ⊕ De provincie zorgt jaarlijks voor een inzichtelijke en toegankelijke begroting. De ChristenUnie wil dat er een publieksversie komt.
- ⊕ In de begroting is een doelenboom opgenomen die duidelijk maakt aan welke maatschappelijke doelen de provincie werkt. Aan de maatschappelijke doelen zijn programmadoelen gekoppeld die indicatoren hebben die passen bij de ontwikkeling van het programma.
- ⊕ De provincie zorgt voor een jaarlijks structureel sluitende (meerjaren)begroting.